

Vegard Ottervig & Klaus Nordby

Fornuften tier aldri

Den russisk-amerikanske forfatter-filosofen Ayn Rand er mest kjent i Norge for sin roman *Kildens utspring* og sine radikale politiske idéer til forsvar for kapitalismen.

Men politisk teori skraper kun overflaten av hennes tenkning — for hun utviklet et systematisk filosofisk syn på tilværelsen, Objektivismen, hvor politiske prinsipper kun er en logisk *konsekvens* av hennes mer fundamentale idéer.

Fremfor alt er Rand en prinsipiell forsvarer av den menneskelige fornufts altomfattende rolle i våre liv. Derimot er hennes fornuftsbegrep ikke en knalltørr, deduktiv tvangstrøye — men et livsfremmende og livsbejaende *verktøy* til å skape meningsfulle og lykkelige liv for ethvert individ som vil og tør tenke fornuftig. Og handle deretter.

Ottervig & Nordbys bok *Fornuften tier aldri* er den første helhetlige presentasjon av Ayn Rands tenkning på norsk. Den kan leses uten forutgående kjennskap til filosofi.

ISBN 978-82-300-2252-8

Omslagsdesign:
Klaus Nordby

Ottervig & Nordby

Fornuften tier aldri

Vegard Ottervig & Klaus Nordby

Fornuften tier aldri

EN INTRODUKSJON TIL
AYN RANDS FILOSOFI
OBJEKTIVISMEN

VALGETS KVALER

DENNE PDF EBOK-UTGAVE AV VÅR KOMMENDE BOK ER «Valgkampflesk» for hele boken.

Tidligere i år håpet vi at boken kunne være ferdig trykket og i salg innen Stortingsvalget, men – som så mange høytflyvende valgløfter – ble dette håpet dessverre ikke innfridd. Flere grundige og svært tidkrevende redigerings-runder er fortsatt nødvendige.

Så derfor bestemte vi oss for å slippe dette «Valgkampflesk», i form av en gratis PDF ebok inneholdende bokens omslag, forord – og kapitlet om rent politisk-filosofiske anliggender.

Også dette pre-publiserings materialet vil sikkert bli videre revidert til den ferdige boken.

Når utkommer boken? «Engang i 2022.»

I mellomtiden håper vi at vårt «Valgkampflesk» vil være mer smakfullt for norske velgere enn slikt flesk normalt er.

– VO & KN

09.09.2021

VEGARD OTTERVIG
KLAUS NORDBY

Fornuften tier aldri

EN INTRODUKSJON TIL
AYN RANDS FILOSOFI
OBJEKTIVISMEN

Ridder Forlag

*Ved sitt livs daggry søker mennesker
etter en edel visjon av menneskets natur
og livets potensial.*

—**AYN RAND**

FORNUFTEN TIER ALDRI

En introduksjon til
Ayn Rands filosofi
Objektivismen

Ridder Forlag

2022

Fornuften tier aldri
En introduksjon til Ayn Rands filosofi Objektivismen

Ridder Forlag 2022

Copyright © 2022 Vegard Ottervig & Klaus Nordby.

www.RidderForlag.no

Prosjektet produseres på oppdrag fra Vegard Ottervig & Klaus Nordby.

Alle rettigheter/ansvar for prosjektets innhold tillegges

Vegard Ottervig & Klaus Nordby.

Henvendelser utover bestilling av produktet bes rettet til
forfatterene via email post@RidderForlag.no

ISBN: 978-82-300-2252-8

Omslagsdesign, bokdesign & produksjon: Klaus Nordby.

Produsert med Adobe InDesign CC.

Satt i Adobe Minion Pro & Adobe Myriad Pro,
begge designet av Robert Slimbach.

Produksjon: Kolofon Forlag AS, 2022

Boken kan kjøpes i Kolofons nettbokhandel

www.bokhandel.kolofon.no

eller i bokhandelen.

Materialet er vernet etter åndsverkloven. Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling, som utskrift og annen kopiering, bare tillatt når det er hjemlet i lov (kopiering til privat bruk, sitat o.l.) eller etter avtale med Kopinor (www.kopinor.no). Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatnings- og straffansvar.

INNHold

Bokens forord	XI
Vegards forord	XIII
Klaus' forord	XIV
Oversetternes kamper	XV
1. Ayn Rand	17
1.1 Forfatterskap	18
1.2 Filosofisk virke	23
2. Filosofi	29
2.1 To liv – to livsfilosofier?	30
2.2 Filosofiens natur	32
2.3 Filosofien og Objektivismen	40
3. Etikk	45
3.1 Verdier	46
3.2 Fornuft, formål og selvaktelse	52
3.3 Altruisme vs. egoisme	57
3.4 Dygder	62
3.5 Iverksettelse av fysisk tvang	75
3.6 Lykke	77

4. Politikk	81
4.1 Individualisme	82
Hva er individets rettigheter?	83
Feiltakelsen om «selveierskap»	84
Rettighetenes gyldiggjøring	85
Rettigheter danner en integrert enhet	86
Eiendomsrett	87
Ugyldige «rettigheter»	87
«Økonomiske rettigheter»	88
«Kollektive rettigheter»	88
«Fosterrettigheter»	89
«Dyrerettigheter»	89
Kun fysisk tvang krenker rettigheter	90
4.2 Statens eneste oppgaver	91
Staten og objektivitet	92
De eneste tre konkrete rettsstatsfunksjoner	94
Når staten er umoralsk	94
Statens forhold til andre nasjoner	96
4.3 Kapitalisme	97
Kapitalisme versus liberalisme	98
Politikk og økonomi	99
Handelsprinsippet	101
Økonomisk versus politisk makt	102
Verdi, pris og marked	103
Tvangsmonopoler er umulige i kapitalismen	105
Militære anliggender	106
Verneplikten er umoralsk	108
Om «fredsbevegelser»	109
Kapitalismens livsbejaende natur	110
Kun kapitalismen kan verne miljøet for mennesket	113
Kapitalismen motvirker fordommer	114
4.4 Kollektivism	116
Autoritære og totalitære stater	118
Demokrati	119
Velferdsstat	120
Blandingsøkonomi	122

Pragmatisme	123
Egalitarisme	125
Anarkisme	126
Den norske tragedie	127
4.5 Frihet	130
Den politiske teoris praktiske endemål	130
5. Metafysikk	135
5.1 Aksiomene	136
5.2 Virkelighet og bevissthet	141
6. Epistemologi	151
6.1 Sanser og persepsjon	153
6.2 Fri vilje	165
6.3 Begreper	176
6.4 Høynivåbegreper	195
6.5 Objektivitet	217
6.6 Fornuften	258
7. Estetikk	287
7.1 Hva er kunst?	288
7.2 Vårt behov for kunst	295
7.3 Estetikk og objektivitet	298
7.4 Romantikken vs. naturalismen	306
Epilog	313
En filosofi for å leve på Jorden	313
Bibliografi	317
Indeks	322

BOKENS FORORD

AYN RANDS NAVN FORÅRSAKER OFTE EKSTREMT NEGATIVE reaksjoner hos mange mennesker – inkludert intellektuell forakt og moralsk fordømmelse.

Hvorfor provoserer hun dem slik?

Som romanforfatter praktiserer Rand en unik form for dramatisk romantisme med radikalt filosofisk innhold, hvor helter, heltinner og skurker kjemper som viljestyrte greske guder – i et realistisk univers. Men denne type idealistisk-intellektuell litteratur fester seg i vrangstrupen på vår tids finkulturister, som betrakter verkene til den sykelige Kafka og den uleselige Joyce som den mest høyverdige litteratur.

Som filosof går Rand til frontalangrep på de fleste av vår kulturs dominerende idéer og idealer: irrasjonalisme, subjektivism, pragmatisme, determinisme, religion, altruisme, kollektivism, velferdsstat, miljøbevegelsen og nihilisme. Men i kontrast til filosofer som Nietzsche og Derrida er hun ikke et obfuskerende orakel. Rand gir faktiske begrunnelser og logiske argumenter for sine prinsipper om virkelighetens forrang, rasjonell egoisme, individualisme, laissez-faire-kapitalisme og romantisk realisme – alt formulert i sylklare, utvetydige ordelag som alle kan forstå.

Gitt hvor klart Rand alltid uttrykker seg, kan det virke forunderlig at hun så ofte blir mistolket, misforstått og forvrengt. Men dette skjer nettopp *fordi* de fleste menneskers sinn er underminert og forgiftet av de idéer som Rand kjemper imot.

De som har svelget giften fra Kafka, Joyce, Nietzsche og Derrida – og deres intellektuelle forfedre, som Platon, Descartes, Hume og Kant – er dømt til å forvri, forvreng og fordømme Ayn Rands livsgivende kunst og filosofi. Det er logisk uunngåelig – de *kan* ikke «høre» hennes ord.

Er *du* en av de forgiftede? *Vil* du være en av dem – eller vil du søke å ærlig *forstå* en prominent og kontroversiell figur i vår kultur, som fundamentalt utfordrer mange av dine – ofte implisitte – overbevisninger?

Er Ayn Rand en kraft for det gode i verden – eller for det onde?

Det *vet* du ikke – ikke før du har hørt og forstått hva hun *egentlig* sier.

FORNUFTEN TIER ALDRI er ment for alle med interesse for politisk liberalisme, filosofi generelt, Ayn Rand eller Objektivismen. Vi ville produsere en objektiv, helhetlig introduksjon til Ayn Rands liv, kunst og

filosofi – tilpasset et norsk publikum. Vår jobb har *kun* vært å presentere, forklare og applisere – ikke kritisere.

Boken er skrevet på et enkelt og uakademisk vis – og forutsetter ingen spesialkunnskaper.

I tillegg til Rands egne verker, har vi hatt enormt nytte av arbeidet til hennes fremste elev, Leonard Peikoff. Spesielt hans bok **OBJECTIVISM: THE PHILOSOPHY OF AYN RAND**, har vært til uvurderlig hjelp, som den beste *systematiske* presentasjon av filosofien. Vi har også studert mye materiale fra Harry Binswanger, Gregory Salmieri, Onkar Ghate, Tara Smith, Yaron Brook, Andrew Bernstein og Craig Biddle.

I august 2022 startet vi en lukket prosjektgruppe på Facebook, hvor vi suksessivt slapp våre nesten-ferdige kapitler løs på et dusin kyndige lesere. Vi fikk mange nyttige kommentar fra dem, som vi hermed takker varmt:

Eirik Aaserød, Frode Odegard, Inge Simon Thorbjørnsen, John E Willoch, Lars-Erik Bruce, Martin Johansen, Maximilian Hagelien, Per Arne Karlsen, Sindre Duedahl, Trond Rasmussen, Vegard Martinsen

Vår egen motivasjon for å skrive og publisere denne boken er ekstremt egoistisk. Vi vet godt at vi aldri blir rike og berømte av alt dette arbeidet – men vi brenner for å spre Objektivismens idéer, for vi vet hvor livsviktige de er for både individer og samfunn.

Men vi har også en langt dypere egoistisk motivasjon: dette arbeidet har tvunget oss til å studere Ayn Rands tenkning enda bedre, for å forstå idéene godt nok til at vi kan gi en selvstendig, objektiv presentasjon av dem på godt norsk – og derfor kan *vi*, Vegard og Klaus, også leve bedre. Så å skrive boken gavner oss selv enormt – til tross for den garanterte mangelen på pekuniær profitt. For ingen blir rik i Norge av å sloss for fornuft, egoisme og kapitalisme – ihvertfall ikke enda.

Vi håper nå at du kan finne gode egoistiske grunner for å *lese* vår bok – for hvorfor skulle du ellers bruke penger, tid og energi på den?

Vi har gjort vårt ytterste for å forklare og applisere Objektivistisk teori etter våre beste evner, og å tilpasse flest mulig eksempler til norske forhold. Men vi er smertelig klare over at å skrive om disse krevende emner har mange fallgruber – og derfor anerkjenner vi at enhver feil som denne bok måtte ha kun er vår egen skyld.

VEGARD OTTERVIG
Lillestrøm

KLAUS NORDBY
Halden

November 2022

VEGARDS FORORD

IMARS 2016 BEGYNTE JEG Å SKRIVE OM OBJEKTIVISMEN på min nettside www.AynRand.no. Sommeren 2018 anså jeg meg for å være ferdig med dette arbeide – etter å ha skrevet 15 lange artikler.

Deretter fikk jeg den dumdristige idéen om å redigere og integrere alt nett-materialet til en bok. For hittil har det ikke eksistert en detaljert presentasjon av hele Ayn Rands filosofi på norsk.

Da min venn Klaus Nordby ble oppmerksom på mine bok-planer, tilbød han seg å fungere som tekst-redaktør. Vi startet med ukentlige Skype møter, hvor vi gjennomgikk mitt råmanus i blodig detalj – to fullstendige, grundige omganger. Denne prosessen tok oss to og et halvt år. Så, på våren 2022, trodde vi at teksten var klar for typografering og bokdesign. Siden Klaus, blant annet, er grafisk designer, var det naturlig for ham å gjøre denne jobben.

Men når vi så bokens råmanus i vakker bok-typografi fikk vi begge et nytt, friskt og sjokkerende syn på innholdet – og vi innså at enorme mengder med redigering fortsatt var nødvendig. Vi økte Skype-frekvensen til to-tre ganger i uken, i håp om fortsatt nå vårt høstlige utgivelsesmål – valgkampen – men selv dette ble umulig.

Derimot fikk vi idéen om å utgi delene om politikk som en gratis PDF ebok – og dette fikk vi til 30. august, to uker før selve valget. Denne ebok-smakebiten er alltid tilgjengelig på www.RidderForlag.no, og kan distribueres fritt av alle.

(Vi vet jo alle nå at denne snedig markedsførings-manøver straks gjorde Norge til et laissez-faire kapitalistisk paradiset – så derfor måtte boken bli utgitt uten støtte fra Kulturrådet, som nå selvsagt er nedlagt.)

Deretter fortsatte vi arbeidet, til vi omsider kom i mål. Den **xxx** sendte vi våre filer avgårde til trykking av våre første 1,200 eksemplarer, og fra **xxx** burde boken være lett tilgjengelig – for vår målgruppe på 20 millioner skandinaver.

• • •

Jeg vil takke min kjære kone Catrine. Hun er rasjonell, smart, ambisiøs og brenner for sine verdier, og hun inspirerer meg hver dag til å fullføre nettopp krevende prosjekter som dette.

VEGARD OTTERVIG

KLAUS' FORORD

SOMMEREN 2018 ERKLÆRTE MIN VENN VEGARD AT HAN NÅ ville samle og utgi sine talløse blogginlegg på www.AynRand.no til en bok om Objektivismen for hele det norske folk. Jeg hadde lest noen av hans artikler, i ny og ne – men ikke så mange – og syntes at dette lød både lovende og skremmende!

Så jeg sa til Vegard at jeg var villig til å fin-lese hans råmanus og gi redaksjonell assistanse. Han mottok tilbudet gladelig, og så begynte vi samarbeidet – med et bokprosjekt som ble langt mer krevende enn vi kunne ha forutsett.

Tidlig i mai 2021 startet jeg det grafiske arbeidet – og da var målet å få boken trykket og utgitt engang i august, til Stortingsvalget 2021. Men det ble ikke mulig, så vi forandret strategi til en PDF Valgflesk-utgave.

I innspurten til vår Valgflesk-utgave spurte Vegard om jeg også ville være med-forfatter, gitt graden av mine bidrag. Etter en liten tenkepause mottok jeg tilbudet – for jeg vet at jeg er stolt av mitt arbeid med boken, og jeg ville gjerne kunne skryte offentlig om dette, og da hjelper det jo om ens navn er stort på forsiden, og ikke bare med liten skrift på baksiden!

Jeg feirer i disse dager 40 år som Objektivist, for det var i august 1981 at jeg først startet å lese **THE FOUNTAINHEAD** – som gjorde et enormt inntrykk på min 23-årige sjel. Siden da har jeg vært intenst involvert i mange Ayn Rand prosjekter, både i Norge og i utlandet. Jeg har utgitt **KILDENS UTSPRING** to ganger, i 1982 (en utgave jeg *ikke* er stolt av) og 1994 (som jeg *er* stolt av), og **HØYSANG** en gang, i 1984 (heller *ikke* stolt). Jeg har holdt foredrag på konferanser jeg har arrangert i inn- og utland og arbeidet med diverse andre bok-prosjekter, både i Norge, Tyskland og USA. Spesielt stolt er jeg av mine mange bidrag til både tekst og grafikk for Harry Binswangers **HOW WE KNOW**, som utkom i 2014.

Og nå kan jeg legge **FORNUFTEN TIER ALDRI** til min merittliste.

Jeg vil derfor takke Vegard for vårt utmerkede samarbeide om dette svært krevende men også givende og meningsfylte bokprosjektet. Sirkelen er lukket: for 40 år siden hadde jeg null kunnskaper om filosofi eller Objektivismen – og nå kan jeg undervise hele Norge om disse ideene.

• • •

Jeg dedikerer denne boken til min kjære far, Egil Nordby, i takknemlighet for all støtte i mine hittil 63 år – og til min kjære forlovede Hellen Santos, med forventning om minst 63 lykkelige år sammen i fremtiden.

KLAUS NORDBY

OVERSETTERNES KAMPER

JADA, BÅDE HENRIK IBSEN OG ANDRÉ BJERKE KLARTE SEG godt med det norske språk. Så vi skal ikke klage. Men å skrive om filosofi på godt og presist norsk – når originaltekstene er på glassklar engelsk – har allikevel endel problemer.

Her er våre fremste utfordringer og løsninger for oversettelsene – og derfor for hele bokens konsekvente terminologi.

- *Appearance*: >>> «fremtreden».
- *Achievement*: >>> «oppnåelse», «bragd».
- *Benevolent, benevolence*: >>> «godvillig», «godvilje».
- *(Moral) code*: >>> «kodeks».
- *Existence exists*: En direkte norsk oversettelse er her umulig. Det engelske ordet «existence» er et kollektivt substantiv og refererer til summen av alt som eksisterer, mens det norske «eksistens» er kun et adjektiv og derfor fungerer helt anderledes. Det minste ondet her er «virkelighet eksisterer».
- *Experience*: Når dette begrepet forekommer i kontekst av sansepersepsjon, bruker vi «erfaring» – som her har en snevrere, mer teknisk betydning enn det normalt har på norsk.
- *Efficacious, efficacy*: >>> «x», «egenskap».
- *Faculty*: >>> enten «evne» eller «egenskap».
- *Government*: Som oftest bruker vi her «staten» eller «statsmakten,» men ved noen få anledninger «regjeringen».
- *Hold*: >>> «fremholde».
- *Immolation*: Selv om dette ikke er et filosofi-teknisk ord, er det kilde til hodeby – hvor vi endte opp med «utryddelse».
- *Initiation (of force)*: >>> «iverksetting».
- *Judgment*: >>> «dom», «domsavsigelse», «bedømmelse».
- *Malevolent, malevolence*: >>> «ondvillig», «ondvilje».
- *Metaphysically given*: >>> «naturgitt».
- *Means*: >>> «midler», «metode».
- *Mind*: >>> «sinn», «forstand».
- *Notion*: >>> «forestilling».
- *Percept, perception, perceive*: Vi kan lett lage norsk substantiv og adjektiv her, og det har vi nådeløst gjort: «persept» og «persepsjon». Men siden vi nøler sterkt med å bruke verbet «persipere» har vi sett oss nødt til å bruke «oppfatte».

- *Public good*: >>> «felles beste».
- *Sanction*: >>> «understøtte».
- *Sensation*: >>> «sanseinntrykk».
- *Sense of life*: >>> «livsfølelse»
- *Sovereign*: >>> «autonom».
- *Spirit, spiritual*: >>> «ånd», «åndelig».
- *Unprovable*: >>> «ubeviselig».
- *Validation*: >>> «gyldiggjøring».
- *Wealth*: >>> «rikdom», «velstand».
- *Qua*: >>> «som»
- *Whim*: >>> «innfall».

Ved den første forekomst av disse ord i teksten, gjentar vi det ovenstående i en fotnote. Dermed helgarderer vi oss.

4

POLITIKK

IETIKK SPØR VI HVORDAN INDIVIDET BØR HANDLE I VIRKELIGHETEN, mentalt og fysisk. I politisk filosofi utvider vi dette normative spørsmålet til å også gjelde samfunnsmessige forhold.

Vi spør om slikt:

- Hva *bør* du som individ gjøre – og ikke gjøre – når du lever i et organisert samfunn med andre mennesker?
- Hva er statens unike natur og rolle i samfunnet?
- Hva skylder individet staten – og hva skylder staten individet?
- Hvor går grensen mellom privat etikk og offentlig politikk?
- Hvordan bør en *moralsk god* stat være – og *hvorfor*?

Mye er bra med Norge som nasjon, selvsagt – men, fra et objektivistisk perspektiv, er mye også monstrøst horribelt. Vårt skolevesen, helsevesen, beskatning, lover, reguleringer og utenrikspolitikk – deres norske manifestasjoner representerer idéer som Ayn Rand avviser, som både umoralske og upraktiske.

Men Objektivismen er en konstruktiv, positiv filosofi – som tilbyr deg nye, presise, unike og verdifulle svar også på politiske spørsmål.

Vil du studere og forstå dem – eller vil du forbli en evig disippel av Gerhardsen, Willoch, Brundtland og Solbergs sosialdemokratiske «Kardemomme by»-filosofi?

4.1 INDIVIDUALISME

INATUREN ER DET INGENTING SOM VIRKELIG KAN HINDRE DEG fra å leve basert på din egen tenking – bortsett fra ting som uvær, villdyr og sult. I naturen står du fritt til å benytte din fornuft til å løse problemer som husly, beskyttelse mot rovdyr, og å skaffe mat.

Men det er *du* og du *alene* som må tenke og handle. *Ingen* andre mennesker kan tenke og handle *for* deg:

Et sinn er et individuelt attributt. Det eksisterer ingen kollektiv hjerne. Det eksisterer ingen kollektiv erkjennelse. En oppnådd enighet mellom en gruppe mennesker er kun et kompromiss eller et gjennomsnitt tuftet på mange individuelle tanker.¹

«Du tenker ikke gjennom en annens hjerne og du arbeider ikke gjennom en annens hender. Når du opphever din evne til uavhengig dømmekraft, så opphever du din bevissthet». —Roark (TF)

Vi mennesker må hver og én av oss tenke og handle selvstendig for å overleve langsiktig og lykkelig.

Likevel bor de færreste av oss alene på en øde øy eller i jungelen. Vi foretrekker å bo i nærheten av

hverandre, enten det er i en landsby, et tettsted eller en storby.

Etikk formulerer universelle prinsipper for menneskets natur – for deg som individ. Men vi må skille klart mellom etiske prinsipper som gjelder *kun* for deg selv – og etiske prinsipper for *alle* mellommenneskelige relasjoner. I nesten all vanlig diskusjon om moral, både i academia og ellers, blir «moral» behandlet som et utelukkende mellommenneskelig fenomen – altså et sosialt fenomen. Objektivismen avviser denne sosialisering av moral.

Der det etiske begrepet *egoisme* tilbyr deg en fundamental veiledning for å leve lykkelig og langsiktig som et rasjonelt vesen, tilbyr den politiske filosofien *individualisme* deg en veiledning for å leve lykkelig og langsiktig som et rasjonelt vesen – *sammen* med andre mennesker.

Individualismen betrakter mennesket – hvert menneske – som et selvstendig, autonomt vesen som besitter en ukrenkelig rett til dets eget liv, en rett som er avledet fra dets natur som et rasjonelt vesen.²

1 *The Fountainhead*: 711

2 *The Virtue of Selfishness*: 150

Hva er individets rettigheter?

I en sosial sammenheng, i nærvær av andre mennesker, må du kunne leve akkurat som du ville leve på Robinson Crusoes øde øy: Du må være fullstendig fri til å handle basert på din egen fornuft.

For å leve sammen med andre, som siviliserte mennesker – altså uten noen form for menneskeofring – trenger du derfor et sentralt prinsipp som kan beskytte deg fra andre menneskers tvangsinnledning. Vi trenger å identifisere menneskets naturgitte livsbetingelser og menneskets sosiale livsbetingelser – og *bindeleddet* mellom disse:

«Rettigheter» er et moralsk begrep – et begrep som gir en logisk overgang fra prinsippene som veileder et individs handlinger til prinsippene som veileder dets forhold til andre – et begrep som bevarer og beskytter individers moral i en sosial situasjon – lenken mellom den moralske kodeksen til ett menneske og den juridiske kodeksen til et samfunn, mellom etikk og politikk.³

I likhet med det personlige nivået, hvor du har behov for *handlingsprinsipper* for å veilede deg i din søken etter livsfremmende verdier, har du på det sosiale nivået behov for siviliserte *samhandlingsprinsipper*.

Individer i et samfunn har behov for slike samhandlingsprinsipper – for å beskytte hvert individs *frihet* til å tenke og handle slik det selv ønsker.

Objektivismens vektlegging på individets rettigheter er derfor ikke tomme ord eller overfladisk staffasje – dette er selve *forutsetningen* for et individualistisk og frihetlig samfunn. Slik definerte Rand dette begrepet:

En «rettighet» er et moralsk prinsipp som definerer og understøtter et menneskes handlingsfrihet i en sosial sammenheng.⁴

Og videre presiserte hun:

Det eksisterer kun *én* grunnleggende rettighet (alle de andre er dens konsekvenser eller korollarer): et menneskes rett til dets eget liv.⁵

3 *The Virtue of Selfishness*: 108

4 *The Virtue of Selfishness*: 110

5 *The Virtue of Selfishness*: 110

Det moralske prinsippet om individets rettigheter beskytter din selvstendige tenkning og handling i en sosial sammenheng.

Retten til liv har tre korollarer: Retten til frihet, retten til eiendom og retten til søken etter lykke.⁶

Disse er de eneste rettighetene som behandles av objektivistisk politisk filosofi. All detaljert, politisk-juridisk implementering av disse rettighetene, som ytringsfrihet, pressefrihet, organisasjonsfrihet, stemmerett og rettergang tilhører jussen. Ingen av disse rettighetene involverer *nye* prinsipper som behøver filosofisk eksplisering eller gyldiggjøring. Alle kan ultimativt spores tilbake til den fundamentale rettigheten, retten til ditt eget liv, og dens tre korollarer – som har følgende funksjoner:

- Retten til frihet utgjør *metoden*.
- Retten til eiendom utgjør *prosessen*.
- Retten til å søke lykken utgjør *motivet*.⁷

Feiltakelsen om «selveierskap»

Retten til ditt eget liv innebærer ikke at du er «eier» av ditt eget liv og din egen kropp – på samme vis som du eier din hatt og din spaserstokk. Idéen om «selveierskap» er en logisk feiltagelse, men er dessverre utbredt i mange konservative og liberalistiske kretser.

Mennesker er den eneste type vesen som *kan* eie ting, men mennesker *selv* kan ikke eies. Begrepet «eiendom» er ikke anvendbart på mennesker – kun på fysiske ting, dyr og produkter av vårt arbeid. Akkurat som din hund ikke kan «eie» sin matskål og halsbånd, kan ikke du eie dine egne barn – eller deg selv.

Men du kan eie din hund og hans matskål.

- Individets rettigheter er et moralsk prinsipp som beskytter din private egoistiske moral i en sosial sammenheng.

6 Retten til «liv, frihet og søken etter lykke» er sågar en berømt frase fra den amerikanske uavhengighetserklæringen av 1776, som igjen inspirerte den norske Grunnloven av 1814 – beskrevet som en av Europas «mest radikale, demokratiske og liberale» konstitusjoner i sin tid.

7 Se *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand*: 352 for mer utbrodering.

Rettighetenes gyldiggjøring

Individets rettigheter er ikke høylytte befalinger fra Gud, råde naturfenomener eller rent subjektive konvensjoner. Noen mennesker, som USAs grunnlovsfedre, betraktet individets rettigheter som selvinnsynende. Men rettigheter er ikke direkte observerbare fenomener – du «har» ikke rettigheter, på samme vis som du har øyne, hender og ben. Rettigheter er *abstrakte moralske prinsipper*, som må *gyldiggjøres*.

Kilden til menneskets rettigheter er ikke guddommelig lov eller Kongressens lov, men identitetsloven. A er A – og mennesket er mennesket. Rettigheter er virkelighetens betingelser som menneskets natur forutsetter for å kunne overleve.⁸

Som vi så i etikken danner *menneskets liv* standarden for vurdering og gyldiggjøring av alle objektive moralske verdier. Så, for Objektivismen, betyr derfor «moralisk rett» dette:

Enhver type handling som er nødvendig for at viljestyrte og rasjonelle vesener kan bevare og fremme *sitt* liv – så lenge de ikke krenker andres muligheter for å bevare og fremme *sine* liv. Rettighetsprinsippet har dermed en innebygget logisk begrensning: «Min frihet slutter der din begynner».

Siden din fornuft er ditt overlevelsesverktøy, må du derfor kunne bruke dette verktøyet *uten restriksjoner* – som du kan gjøre på en øde øy, og som du også må kunne gjøre i et organisert samfunn.

Du har derfor moralisk rett til å tenke hva du vil og uttrykke tankene i ord og handling. Du har moralisk rett til å søke kunnskap, moralisk rett til å inngå kontrakter, moralisk rett til å flytte og leve hvor du vil for å søke din egen lykke.

Retten til liv og de korollare rettighetene beskytter et menneskes evne til å søke og erverve seg verdier i en sosial sammenheng. Det er ikke mulig å danne begrepet «rettighet» på en øde øy hvor du kan bruke din fornuft fritt og handle fritt – for dette erkjennelsesmessige behovet kan ikke oppstå i Robinson Crusoes sinn.

Mennesker danner samfunn fordi dette tilbyr oss store potensielle verdier: Kunnskap, arbeidsdeling, handel, underholdning, vennskap og kjærlighet er åpenbare eksempler. Men det eksisterer også store potensielle farer når du lever i et samfunn, som kriminalitet og diktatur. Det er

8 *Atlas Shrugged*: 1061

opplagt langt tryggere å leve på en øde øy – enn som jøde i 1930-tallets Tyskland eller som homofil i 2020-tallets Saudi-Arabia.

Men mennesket har, som alle levende vesner, spesifikke livsbetingelser og må derfor kunne handle fritt – både på øde øyer og i storbyer – i overensstemmelse med sin natur *som* et menneske.

Rettigheter danner en integrert enhet

Siden mennesket er et integrert vesen, impliserer hver rettighet alle de andre rettighetene.

Det ville være en selvmotsigelse hvis du hadde rett til liv, men måtte ha tillatelse fra andre til å tenke og handle, produsere og konsumere. Det kan derfor ikke eksistere en rett til å tenke uten en rett til å handle – eller omvendt. Hvis du vil tenke på et problem, for eksempel hvordan du skal skaffe mat, blir denne «rettigheten» verdiløs hvis du ikke kan fritt omsette din tenkning til handling:

Ettersom mennesket må opprettholde livet med egen innsats, har et menneske som ikke har rett til produktet fra egen innsats ingen måte å opprettholde livet på.⁹

Du selvgenererer all din abstrakte, åndelige erkjennelse, men du lever i en konkret fysisk, materiell virkelighet. Uten rett til å eie fysiske ting kan du ikke handle i en fysisk verden – ettersom alle slike handlinger betinger bruk av materielle objekter.

En virkelighetsforankret filosofi er et *integrert system*. Hver rettighet avhenger derfor av alle prinsippene som diskuteres her og ultimativt av alle virkelighetsforankrede prinsipper fra alle filosofiens grener. Fellesnevneren er retten til den typen handlinger som er nødvendige for å fremme og beskytte menneskelivet i en sosial sammenheng.

Siden kun begrepet «liv» gjør begrepet «verdi» mulig og nødvendig, gjør betingelsene til menneskets liv moral og rettigheter mulig og nødvendig.

- Menneskelivets naturgitte betingelser nødvendiggjør egoistisk moral og dennes sosiale implementering: individets rettigheter.

Eiendomsrett

Eiendomsretten utgjør *prosessen* for å *implementere* din rett til ditt eget liv i virkelighetens verden – fordi alternativet ville være uhyrlig:

**Et menneske som produserer mens andre disponerer
dets produkter er en slave.¹⁰**

Dersom du ikke har *rett* til å disponere produktene av dine egne tanker og handlinger – det vil si din *eiendom* – har du heller ingen rett til ditt eget liv.

Disponering er et sentralt element i Rands perspektiv på eiendomsrett:

... eiendomsrett er en rett til handling ... det er ikke retten *til et objekt*, men til handlingen og konsekvensene av å produsere eller fortjene objektet.¹¹

Eiendomsretten er det moralske nøkkelprinsippet du trenger for å anerkjenne og beskytte din evne til å produsere, beholde og benytte – altså å disponere livsfremmende verdier. Opprettholdelsen av ditt eget liv betinger at du må ha moralsk rett til å disponere alle opptjente verdier fremskaffet ved bruk av din egen fornuft og din egen innsats.

Individets rettigheter innebærer dermed en kodeks som beskytter menneskets evne til å leve *som* et menneske – viljestyrt og rasjonelt – uten bruk av fysisk tvang, trussel eller svindel.

- Uten eiendomsrett eksisterer det ingen rett til liv.

Ugyldige «rettigheter»

Hvert menneske er fra naturens side individuelt og autonomt, og har derfor ingen automatisk moralsk rett til resultatet av andre menneskers handlinger.

Et spesielt unntak er barn, siden barn har både moralsk og juridisk rett til å bli forsørget av sine foreldre (eller andre vergere) så lenge de er barn – fordi de ikke kan overleve på selvstendig vis.

Men en rettighet legger ellers ingen forpliktelser på andre – en rettighet kan aldri være et krav på assistanse eller en garanti for suksess.

10 *The Virtue of Selfishness*: 110

11 *The Virtue of Selfishness*: 110–111

Hvis rettigheter defineres korrekt, er det ingen konflikt mellom rettighetene til ett individ og et annet. Hvis vi derimot løsriver begrepet «rettigheter» fra dets forankring i individets egen fornuft, vil det uunngåelig lede til konflikter.

Hvis noen mennesker har *rett til* produktene fra andres arbeid, innebærer det at de andre er fratatt rettigheter og er dømt til slavearbeid.¹²

I Norge, og alle andre velferdsstater, forfektes det nå mengdevis av påståtte «rettigheter». Disse ugyldige rettighetene kan deles inn i to kategorier: rettigheter som lar deg leve på andres bekostning – og rettigheter anvendt på ugyldige ting. Den førstnevnte gruppen inkluderer:

«Økonomiske rettigheter»

Den angivelige retten til å motta produkter eller tjenester fra andre. I Norge eksisterer det utallige økonomiske støtteordninger i statlig regi, som dagpenger, sykepenger, kontantstøtte, pensjon, sosialhjelp og kunstnerstipend. Men også organisasjoner og hele bransjer får økonomisk støtte fra staten, som politiske partier, aktivistgrupper og frivillige foreninger, samt jordbruk, kultur og gjenvinning. Derimot:

Enhver påstått «rettighet» til et menneske som fører til krenkelsen av et annet menneskes rettigheter, er ikke og kan ikke være en rettighet.¹³

Derfor er rettighetsbegrepet i Norge nå korrumpert hinsides all fornuft.

«Kollektive rettigheter»

Den angivelige retten til fordeler og privilegier kun basert på en gruppetilhørighet, for eksempel en rase, kjønn eller fagforening. Samer har «rett» til å kvoterer inn på enkelte studier, kvinner har «rett» til å bli styreknotert inn i visse selskapstyper, og fagforeninger har «rett» til å forhandle lønns- og arbeidsvilkår på vegne av alle – medlemmer og ikke-medlemmer – i en bestemt sektor. Men:

Individualismen fremholder at et sivilisert samfunn, eller enhver form for assosiering, samarbeid eller fredelig sameksistens blant mennesker, kun kan oppnås på grunnlag av anerkjennelsen av

12 *The Virtue of Selfishness*: 113

13 *The Virtue of Selfishness*: 113

individets rettigheter – og at en gruppe, som sådan, har ingen andre rettigheter enn sine medlemmers individuelle rettigheter.¹⁴

Vi har ingen rett til å leve på andres bekostning. Vi har ingen rett til et annet menneskes liv, tid, arbeid eller produkter – enten det angår penger eller privilegier.

Intet menneske har rett til å pålegge en uspesifikk forpliktelse, en ulønnet plikt eller ufrivillig tjeneste på et annet menneske.

Det eksisterer ingen «rett til å slavebinde».¹⁵

Den andre brede gruppen av ugyldige rettigheter inkluderer:

«Fosterrettigheter»

Ifølge abortmotstanderne har et foster samme rettigheter som et individuelt menneske. Siden Ayn Rand ikke var noen typisk «konservativ» hadde hun hardtslående argumenter for kvinners rett til abort:

Abort er en moralsk rettighet – hvis valg må overlates utelukkende til den involverte kvinnen; moralsk sett skal intet annet enn hennes ønsker om saken vurderes.¹⁶

Og dette er hennes begrunnelse:

Et foster *har ingen rettigheter*. Rettigheter angår ikke et *potensielt*, kun et *reellt* vesen. Er barn kan ikke erverve noen rettigheter inntil det er født. De levende har presedens over de ikke-enda-levende (eller de ufødte).¹⁷

Motstanden mot kvinners moralsk-politiske rett til abort er nok en manifestering av vår tids nihilisme og egalitarianisme.

«Dyrerettigheter»

Miljøaktivister og dyrevernere hevder at ikke bare mennesker har rettigheter, men også alle levende vesener som kan føle smerte. Men siden dyr ikke overlever ved å benytte fornuft, er ikke rettighetsbegrepet anvendbart på dem:

14 *The Virtue of Selfishness*: 150

15 *The Virtue of Selfishness*: 113

16 *The Voice of Reason*: 58–59

17 *The Voice of Reason*: 58

Rettighetenes kilde ... er ikke bevissthetens sensorisk-perseptuelle nivå, men det *konseptuelle* nivået.¹⁸

Kun *individer* – menneskelige individer – har rettigheter.

- Å ha «rett» til å leve på andres bekostning er en selvmotsigelse og innebærer slavebinding.
- Det eksisterer ingen rettigheter for grupper, fostre, dyr eller naturens trær, elver og fjell – kun *individen* har rettigheter.

Kun fysisk tvang krenker rettigheter

Hvis du går i Storgaten og blir stanset av en raner med kniv, står du – tilsynelatende – overfor et valg: «Pengene eller livet». Men dette valget er meningsløst: Kan du ikke beholde dine materielle verdier, kan du heller ikke leve. Dette er altså et *umulig* valg, på full kollisjonskurs med menneskelivets betingelser på Jorden og i samfunnet. Og det representerer den sentrale lasten som kan ødelegge for alle dygdige handlinger:

Menneskets rettigheter kan krenkes kun ved bruk av fysisk tvang. Det er kun via fysisk tvang et menneske kan frata et annet dets liv, eller slavebinde det, eller rane det, eller forhindre det fra å søke dets egne mål, eller tvinge det til å handle mot sin egen, rasjonelle dømmekraft.¹⁹

Det er en historisk oppdagelse av Ayn Rand at *kun* iverksettelse av fysisk tvang kan krenke individets rettigheter.²⁰ Rands identifisering er essensiell for å fullføre rettighetsteorien og muliggjør for første gang en objektiv implementering av teorien.²¹ Etter denne oppdagelsen er det ikke lenger mulig å argumentere for eksistensen av rettighetskrenkning der ingen fysisk tvang iverksettes. (Vi skal se på detaljer senere.)

Rettigheter definerer et individs korrekte forhold til andre individer – de nedfeller moralske prinsipper som bør aksepteres av hvert individ i samhandling med hverandre:

18 *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand*: 358

19 *The Virtue of Selfishness*: 126

20 Dette ble først identifisert av Rand i *Textbook of Americanism* fra 1946, gjengitt i *The Ayn Rand Column*: 93

21 Rettighetsteorien har sin historiske opprinnelse i John Locke og de amerikanske grunnlovsfedrene, men de definerte aldri en presis, objektiv demarkasjonslinje for når rettigheter blir krenket.

Individets rettigheter er slik vi underordner samfunnet til moralske prinsipper.²²

Du har rett til liv. Du har rett til å anvende din egen fornuft for å opprettholde ditt liv, du har rett til å foreta alle de nødvendige produktive aktiviteter for å oppnå dette eksistensielle målet, og du har rett til å være fri fra iverksettelse av fysisk tvang – som krenker dine handlinger, din fornuft og ditt liv.

Fornuften er ditt grunnleggende overlevelsesverktøy, og har kun én sosial betingelse: individuell frihet – fravær av fysisk tvang.

- Ayn Rands identifisering av at kun *iverksettelse av fysisk tvang* kan krenke individets rettigheter er en historisk bragd.

4.2 STATENS ENESTE OPPGAVER

FOR AT DU SKAL KUNNE LEVE SOM ET MENNESKE BLANT ANDRE mennesker, har vi nå identifisert det nødvendige prinsippet – individets rettigheter. Vi trenger derfor en «mekanisme» med makt til å håndheve dette prinsippet. Dette må være en mekanisme som har moralsk og praktisk autoritet til å forhindre – og, når nødvendig – *gjengjelde* mot de individer som selv iverksetter tvang.

Dette er statens oppgave – til en rettmessig stat – dens grunnleggende oppgave, dens eneste moralske rettferdiggjøring og grunnen til hvorfor mennesker trenger en stat.

En stat er metoden for å plassere den gjengjeldende bruken av fysisk tvang under objektiv kontroll – det vil si under objektivt definerte lover.²³

En moralsk stat bør derfor være konstitusjonelt forhindret fra å *iverksette* fysisk tvang – den skal kun *gjengjelde* mot de som iverksetter tvang. Dette kan i praksis kun forhindres eller elimineres av en overlegen makt – for eksempel en stor politistyrke – og dette er statens funksjon. Individer som iverksetter tvang har ekskludert seg selv fra rasjonell overtalelse og

22 *The Virtue of Selfishness*: 108

23 *The Virtue of Selfishness*: 127–128

sivilisert sameksistens. Politimann Petter Olsen kan ikke snakke fornuft med Anders Behring Breivik, og må derfor fysisk fange ham – eller på annet vis fysisk nøytralisere ham. Det samme prinsippet gjelder militæret: vi kan ikke snakke fornuft med Hitlers invaderende hær – det eneste vi kan gjøre er å gjengjelde mot angriperen med en *overveldende* fysisk militærmakt for å stanse og avskrekke tvangsbruken.

Statens eneste formål er å beskytte menneskets rettigheter, som betyr: å beskytte det fra fysisk tvang.²⁴

Det er derfor kritisk viktig at den gjengjeldene tvangsbruken er *kraftigere* enn den innledende – ellers kan ikke tvangsinnledningen stoppes. Så, selv om *graden* av statens tvangsbruk alltid bør stå i forhold til forbrytelsen, må det ikke være så mye måtehold i gjengjeldelsen at denne blir kun et slag i løse luften. En svakelig gjengjeldelse vil uunngåelig lede til at Politimann Olsen eller Sersjant Hansens egne liv blir truet.

Man må gjengjelde *hardt nok* til at tvangsinnledningen blir nøytralisert.

- Statens eneste moralsk rettmessige funksjon er å beskytte individet fra andres iverksettelse av fysisk tvang.

Staten og objektivitet

En stat som er konstitusjonelt begrenset til å kun beskytte rettigheter, en moralsk rettsstat, plasserer bruken av fysisk tvang under *objektiv kontroll*. Hvert individ har rett til selvforsvar mot fysisk tvang og trusler av fysisk art, og det er denne retten som staten ivaretar – med unntak av umiddelbare, kritiske nødssituasjoner, som overfall, innbrudd eller voldtekt, hvor det er nødvendig at vi selv øyeblikkelig forsvarer oss.

Staten er den objektive aktøren du trenger for ditt selvforsvar.

I et slikt samfunn blir alle mennesker dermed moralsk og praktisk beskyttet av staten, som forsvarer og ivaretar ethvert individs naturgitte behov for å leve som et rasjonelt vesen.

Selv under statens gjengjeldelse må bruken av fysisk tvang veiledes av rasjonelle, objektive prinsipper. Politimann Olsen må for eksempel frembringe bevismateriale overfor en dommer hvis han ønsker å iverksette en husransaking eller en avlytting av Ivar Innbruddstyv – han kan ikke gjøre dette etter sitt eget vilkårlige innfall. I tillegg må loven kreve at en

24 *Atlas Shrugged*: 1062

politimann ikke bruker mer tvang enn *nødvendig* for å uskadeliggjøre en mistenkt eller beskytte seg selv. Politimann Olsen har for eksempel ingen moralsk rett til å skyte på den løpende Viggo Vesketv – det er en overreaksjon som ikke står i forhold til forseelsens natur.

Straff for forbrytelser må også avgjøres av nøye overveide moralske og juridiske argumenter, mens omfanget av straffen må veies opp mot handlingens natur. Det bør opplagt være forskjellig straffeutmåling mellom Viggo Vesketv og masseorderen Anders Behring Breivik. Videre må loven kreve at aktor bidrar med objektive fellende bevismateriale for siktedes skyldspørsmål før den tiltalte kan ilegges bot eller fengselsstraff.

En moralsk rettsstat forbyr alle vilkårlige innfall eller følelsesbasert bruk av fysisk tvang, og slik forsikrer vi oss om at statens operasjoner alltid er under veiledning av rasjonelle og objektive prinsipper.

Hvis ditt selvforsvar ikke ble ivaretatt av en sentral og objektiv aktør, måtte hvert individ levd bevæpnet, samt betraktet alle andre individer som potensielle trusler. Fysisk tvang er et redskap for ødeleggelse – bruken av fysisk tvang mot et menneske kan derfor ikke overlates til vilkårlige avgjørelser fra enkeltindivider. Samfunnet må gå metodisk til verks for å fjerne bruken av fysisk tvang fra alle følelses- og innfallsbaserte forhold – all vilkårlighet, all *subjektivisme*, må erstattes av objektive prinsipper. Staten selv kan derfor kun bruke fysisk tvang som er tydelig definert på forhånd og er nedfelt i *objektivt* definerte lover:

Mennesker må vite klart, og i forkant av en handling, hva loven forbyr dem å gjøre (og hvorfor), hva som utgjør en forbrytelse og hvilken straff de vil pådra seg hvis de begår den.²⁵

- En moralsk rettsstat fjerner *subjektivisme* angående tvangsbruk, og erstatter dette med *objektive* prinsipper.

De eneste tre rettsstatsfunksjoner

En moralsk stat skal kun beskytte individets rettigheter, og det gjør den via tre spesialiserte funksjoner:

- **Politiet:** for å fange og nøytralisere gjerningsmenn.
- **Domstolene:** for å dømme tiltalte og avgjøre sivile konflikter.
- **Militæret:** for å forsvare mot og nøytralisere andre nasjoners aggressive militærmakter.

Det er åpenbart at forbrytere og fiendtlige makter kan krenke dine rettigheter ved å iverksette fysisk tvang, men de er nå heldigvis i et kraftig mindretall.

Men ditt behov for en moralsk rettsstats funksjoner omfatter mer enn å kun stanse kriminalitet og invasjoner. Domstolene skal:

... beskytte din eiendom og kontrakter fra brudd eller svindel fra andre, og avgjøre tvister ved rasjonelle regler, i henhold til *objektive* lover.²⁶

Ærlige, produktive og rasjonelle mennesker kan bli uenige om en handel eller misforstå detaljer i en kontrakt. En moralsk rettsstat vil derfor primært avgjøre konflikter mellom sivile parter. Statens rolle på dette omfattende feltet er derfor å beskytte og håndheve kontrakter med basis i objektive lover.

Militærmakten i en moralsk rettsstat er som en oppskalert versjon av politimakten. Der Politimann Olsen må avskrekke eller stanse Viggo Vesketyv ved å legge ham i jern og fengsle ham, må Sersjant Hansen avskrekke eller stanse enhver moderne Djengis Khan ved å skyte på hans hær og drepe så mange Khan-soldater som er nødvendig. Prinsippet for den moralske rettstat er det samme: beskyttelsen av individets rettigheter mot iverksettelse av fysisk tvang – enten det er fra en ussel veskenapper eller en blodtørstig krigsherre.

Når staten er umoralsk

I en viss forstand er statens makt iboende negativ, siden tvangsmakt av sin natur er destruktiv og ikke kreativ. En stat kan ikke *skape* verdier – men likevel kan staten *beskytte* frihet, som er et gode – en enorm verdi.

26 *Atlas Shrugged*: 1062

Men i Norge nå er det tatt for gitt, som et aksiom, at staten skal diktere og blande seg inn overalt. Enhver slik innblanding må nødvendigvis medføre iverksettelse av fysisk tvang.

Med mindre staten kan finansieres på frivillig vis – slik Objektivismen selvsagt forfekter (men detaljer om hvordan ligger utenfor bokens sfære) – må den finansieres med *trussel* om *fysisk tvang*. Men denne trusselen har ingen mening hvis den ikke virkelig håndheves, og dette er kemnerens – skatteinnkreverens – oppgave. Mange produktive, harmløse nordmenn som ikke har krenket noens rettigheter kan vitne om horrible møter med kemneren på døren.

Staten er *ikke* eieren av innbyggernes inntekt og kan derfor ikke ha krav på denne inntekten . . . rettmessige statlige tjenester må være konstitusjonelt definerte og begrensede, og etterlater staten uten makt til å øke omfanget av sine tjenester etter eget for godtbeffinnende.²⁷

Det er ingen prinsipiell forskjell på Gestapo og kemner.

Hvis staten dikterer minstelønn, *tvinger* den bedriftene fysisk til å innføre ordningen – *mot eiernes vilje*. Hvis staten dikterer hvilke medisiner som er lovlige eller ikke, *tvinger* den leger og pasienter fysisk til å følge sine direktiver – *mot deres vilje*. Hvis staten dikterer hva som er «rettferdig konkurranse», fysisk tvinger den bedrifter til å avstå fra visse avtaler eller konfiskerer verdier som er oppnådd «urettferdig» – *mot deres egne, frie vilje*.

Denne typen fysisk tvang er for folk flest abstrakt, tåkete og lite forstått. Men, som i tilfellet med skatt, innebærer ethvert forsøk på å omgå statlige inngrep fysisk tvang: en bedriftseier som nekter å føye seg får først en bot. Hvis han nekter å betale denne boten, får han en større bot. Hvis nektelsen fortsetter, vil han få politiet på døren og en medfølgende fengselsstraff. Hvis han motsetter seg arrest eller forsøker å rømme fra fengselet, vil han i siste instans bli skutt og drept av politiet. En bot er en fysisk metode for å konfiskere vår tid og eiendom, fengsel er en fysisk metode for å hindre vår frihet, og politiskyting er en fysisk metode for å avslutte våre liv.

I Norge går det selvsagt sjelden så langt som i disse eksemplene – etter som den norske befolkningen er psykologisk knuget av systemet – og

27 The Virtue of Selfishness: 138

derfor føyer seg saue-lett for alle statlige krav. Men den underliggende trusselen om fysisk tvang består uansett som et valg mellom *liv og død*.

... en stat som iverksetter bruken av fysisk tvang mot mennesker som selv ikke har tvunget noen, bruken av bevæpnet tukt mot avvæpnede ofre, er en marerittaktig helvetesmaskin designet for å tilintetgjøre moral: en slik stat reverserer sitt eneste moralske formål og bytter fra rollen som beskytter til rollen som menneskets dødeligste fiende.²⁸

I en moralsk rettsstat har alle individer rettigheter, mens *staten har ingen rettigheter*.

Rettighetsbegrepet er ikke anvendbart på staten – kun på individer. Individer har rett til selvforsvar, og det er *kun dette* som er opphavet til statens praktiske og moralske makt. Individer kan derfor ikke gi staten makt de selv ikke har.

- Staten har *ingen* rettigheter.

Statens forhold til andre nasjoner

En moralsk rettsstat har et ganske ukomplisert forhold til sine egne innbyggere, men hvordan er forholdet til andre nasjoner – hvis disse er totalitære stater?

Det er fire karakteristikk som utvilsomt kjennetegner et land som et diktatur: ettpartistyre, henrettelser uten rettssak eller med falsk rettssak for politiske lovbrudd, nasjonalisering eller ekspropriering av privat eiendom, og sensur. Et land som er skyldig i disse forbrytelsene har mistet alle moralske privilegier, ethvert krav på nasjonale rettigheter eller autonomitet, og har blitt fredløst.²⁹

Enhver stat som systematisk krenker sine innbyggers rettigheter er *en illegitim stat* uten moralsk-politisk rett til å eksistere.

Enhver fri nasjon hadde *rett* til å invadere Nazi-Tyskland og har, i dag, *rett* til å invadere Sovjet-Russland, Kuba eller ethvert annet slavefengsel. Hvorvidt en fri nasjon velger å gjøre det eller ikke er

²⁸ *Atlas Shrugged*: 1062

²⁹ *The Virtue of Selfishness*: 122–123

et spørsmål om dens egeninteresse, *ikke* ut av respekt for de ikke-eksisterende «rettighetene» til gjengledere.³⁰

Rand fremhever at det:

... ikke er en fri nasjons plikt til å frigjøre andre nasjoner med selvpoppofrelsens pris, men [at] en fri nasjon har rett til å gjøre det, når og hvis den velger det.³¹

Objektivistisk politisk filosofi har sin ultimative basis i rasjonell egoisme. Det er i din rasjonelle egeninteresse å eliminere enhver fysisk trussel mot ditt liv og dine verdier, og det samme prinsippet gjelder på det internasjonale nivået: Det er i en moralsk rettsstats egeninteresse å eliminere enhver stat eller terrororganisasjon som fysisk truer sine innbyggere. USA har full rett til å eliminere Al-Qaida, Taliban, Islamsk Stat, Iran, Saudi-Arabia og andre høyst reelle trusler mot amerikanske liv.

Men å involvere seg i kriger og andre lands interne konflikter som *ikke* angår beskyttelsen av ens egen stat eller innbyggere – slik staten Norge gjorde da den bombet Libya i 2011 – tjener *ikke* nordmenns interesser. Å ofre sine egne innbyggers liv i et halvhjertet forsøk på å «innføre demokrati» i mer eller mindre totalitære land er *ikke* i noen nordmanns rasjonelle egeninteresse.

- Totalitære stater har ingen «rett til sjølstyre».
- En moralsk stat skal *ikke* «spre demokrati» til andre stater, hverken med militære eller humanitære midler.

4.3 KAPITALISME

DER INDIVIDUALISMEN UTGJØR DET ETISK-POLITISKE FUNDAMENTET og rettsstaten utgjør bærebjelkene, er kapitalismen selve *strukturen* i et moralsk samfunn. Kapitalismen er korollaren av rettsstatsens beskyttelse av individets rettigheter, og er fellesbetegnelsen på det sosiale systemet som følger av dette.

30 *The Virtue of Selfishness*: 122

31 *The Virtue of Selfishness*: 122

Ikke overraskende har kapitalismen blitt feilrepresentert og feildefinert i over hundre år av kollektivistiske og altruistiske intellektuelle.

Men Rand definerte kapitalismen slik:

Kapitalisme er et sosialt system basert på anerkjennelsen av individets rettigheter, inkludert eiendomsrett, hvor all eiendom er privateid.³²

Rands definisjon av kapitalisme begrenser seg altså ikke til et «økonomisk system med høyt utviklet produksjonsteknikk og privateide produksjonsmidler», slik Bokmålsordboka hevder – en formulering som i høy grad også dekker Kina i de siste tyve år, hvilket viser det absurde i den definisjonen. Men den definerende essensen³³ av kapitalismen er langt mer fundamental enn derivative aspekter som økonomi:

I et kapitalistisk samfunn kan intet menneske eller gruppe iverksette fysisk tvang mot andre. Statens eneste funksjon i et slikt samfunn er å beskytte menneskets rettigheter, det vil si å beskytte det fra fysisk tvang ...³⁴

- Kapitalismen er et politisk-økonomisk system som konsekvent implementerer og beskytter individets rettigheter.

Kapitalisme versus liberalisme³⁵

I amerikansk engelsk er deler av det politiske landskaps terminologi dypt korrumpert. Vi tenker spesielt på ordet «liberal» – som der betyr hva vi på norsk kaller «venstreorientert». Så de praktfulle ordene «liberal» og «liberalism» – som jo har sin etymologiske forankring i «liberty» (frihet!) – er i USA håpløst tapt til frihetens fiender.

Men slik er det heldigvis ikke i Norge (eller i Europa). På norsk både kan og bør vi bruke ordene «liberalisme», «liberalist» og «liberalistisk» for de *ideologiske* aspekter ved et kapitalistisk samfunn.

32 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 10

33 Vi skal diskutere definisjoners natur i langt mer detalj senere, det relevante her er at vi trenger *filosofisk gyldige definisjoner* – og disse kan ikke være vilkårlige og subjektive stipuleringer eller språk-kollektivistiske leksikonrapporter.

34 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 10–11

35 Denne seksjonen representerer *kun* lingvistiske poenger fra oss, bokens norske forfattere, og er ingen utdyping av spesifikt objektivistiske synspunkter.

Hva med «kapitalisme» selv? Dette er et dårlig ord for en god ting. Hvorfor? Fordi «kapital» er et rent økonomisk begrep, og ordet «kapitalisme» derfor impliserer at dette kun er et *økonomisk* system. Men økonomiske faktorer eksisterer aldri i et vakum – de er alltid og nødvendigvis en *konsekvens* av filosofisk-politiske faktorer.

Uendelig meget tankerot om kapitalismens natur har vært forårsaket av denne språklige implikasjons misfokus. For eksempel, hvis en mann beskrives som «kapitalist» har ikke dette noen nødvendige ideologiske implikasjoner, kun at han *besitter* kapital. Olav Thon og Kjell Inge Røkke er *økonomisk* sett store kapitalister, men *ideologisk* sett er de jo gode sosialdemokrater.

På den annen side har vi oss to bokforfattere, som besitter svært lite kapital, men som *også* er kapitalister, på et vis – men kun i den forstand at vi ideologisk *støtter* kapitalismen som et politisk system. Vi er med andre ord liberalister. For alle objektivister er liberalister (men ikke alle liberalister er objektivister).

Så her er det masse språklig kategori-rot! Til tross for dette, blir vi sittende med ordet «kapitalisme» – så da får vi slåss for det etter beste evne, slik også Ayn Rand alltid gjorde.

Politikk og økonomi

Det er falskt at «alt er politikk» – som kollektivister elsker på påstå, og dermed gjør *alle* aspekter av menneskelivet sosialt, inklusiv ekstremt private ting som vennskap, familie, kjærlighet og sex. Men det er selvsagt en klar forbindelse med et samfunns politiske organisering og dets sosialøkonomiske aspekter:

Det er åpenbart at et politisk system påvirker et samfunns økonomi ved å beskytte eller forhindre menneskers produktive aktiviteter.³⁶

Ifølge Rand er kapitalisme ikke *kun* et økonomisk system, i sterk kontrast til den vanlige oppfatningen. Politikk og økonomi er tett sammenknyttet, men de er ikke det samme.

Økonomifagets funksjon er på vitenskapelig vis å identifisere hvordan et politisk systems prinsipper påvirker den produktive delen av menneskers liv. Politisk filosofi kan fortelle oss for eksempel at mennesket har rett til eiendom, men hvordan bør eiendommen utnyttes? Det er opp til

36 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 354

økonomifaget å identifisere prinsipper og mekanismer i slike spørsmål om produktivt arbeid.

Økonomi er, ultimativt – i likhet med alle de spesialiserte vitenskapene – en *konsekvens* av filosofiske perspektiver. Økonomi er likevel *ikke* en del av filosofien som fag – fordi fagets virkeområde ikke angår universelle prinsipper for menneskelig handling til alle tider. Det er et høyst spesialisert fagfelt om menneskets produktive liv. Økonomi er imidlertid et uvurderlig supplement til filosofi, men i likhet med en kropp uten et sinn er økonomi verdiløst uten rasjonelle og gyldig filosofiske prinsipper. Svært mye økonomisk teori er korrumpert av feilaktige filosofiske idéer, som platonismen bak Frank Knights teori om «perfekt konkurranse» og kantianismen bak Mises' aprioristiske «praxeologiske» metode.

Rand understreker det nødvendige skillet mellom politikk og økonomi:

Når jeg sier «kapitalisme» mener jeg fullstendig, ren, ukontrollert og uregulert *laissez-faire*-kapitalisme – med et skille mellom stat og økonomi, på samme måte og av samme grunner som skillet mellom stat og kirke.³⁷

Essensen i et kapitalistisk system er en begrenset statsmakt som beskytter hvert individs rett til å leve etter egen dømmekraft, inkludert religiøs overbevisning, moral og økonomi – og hvor hvert individ må respektere andre individers tilsvarende rett.

Som vi så tidligere, impliserer alle menneskets rettigheter hverandre – og det samme gjelder ulike aspekter ved frihet:

*Intellektuell frihet kan ikke eksistere uten politisk frihet; politisk frihet kan ikke eksistere uten økonomisk frihet; et fritt sinn og et fritt marked er korollarer.*³⁸

- Politikk angår organiseringen av statens mekanismer.
- Økonomi angår koordineringen av produktivt arbeid.

37 *The Virtue of Selfishness*: 37

38 *For the New Intellectual*: 21

Handelsprinsippet

Eiendomsretten innebærer at vi har moralsk og politisk rett til å fritt disponere vår eiendom og eiendeler. All handel av verdier må skje frivillig – altså uten fysisk tvang. Samtidig har vi både moralsk og juridisk beskyttet rett til å inngå handel med andre – *handlingsfrihet nødvendig-gjør handelsfrihet*. Vi gjennomfører kun en handel av gjensidig egoistiske grunner: vi bytter verdi for verdi i en frivillig transaksjon – fordi **begge** parter tjener på dette.

Ayn Rand kalte dette for «handelsprinsippet» og forklarte at det gjelder langt mer enn kun materielle, økonomiske anliggender:

... det er ingen interessekonflikt mellom mennesker som ikke ønsker det ufortjente, som ikke bedriver eller aksepterer ofring, men som behandler hverandre som *handelsmenn* og bytter verdi mot verdi.

Prinsippet *handel* er det eneste rasjonelle etiske prinsippet for alle menneskelige relasjoner, personlige eller samfunnsmessige, private eller offentlige, åndelige eller materielle. Det er *rettferdighetens* prinsipp.³⁹

Hva er så en handelsmann, ifølge Rand? Det er ikke kun en regnearksjonglerende kontorist eller en krydderselgende kamelbeduin:

En handelsmann er en person som fortjener det han får og som ikke gir eller tar det ufortjente. Han behandler ikke mennesker som mestere eller slaver, men som uavhengige likemenn. Han omgås mennesker via en fri, frivillig og utvungen utveksling – en utveksling som tjener begge parter etter deres egen, selvstendige dømmekraft. En handelsmann forventer ikke å bli belønnet for sine feil, kun for sine prestasjoner. Han legger ikke byrden av sine feil over på andre, og han vier ikke sitt liv til trelldom for andres feil.⁴⁰

En «handel» dreier seg ikke kun om materielle gjenstander, men også om åndelige, bevissthetsmessige fenomener:

I åndelige anliggender – (med «åndelig» mener jeg «det som angår menneskets bevissthet») – er valutaen eller byttemiddelet

39 *The Virtue of Selfishness*: 34

40 *The Virtue of Selfishness*: 34–35

annerledes, men prinsippet forblir det samme. Kjærlighet, vennskap, respekt og beundring er den følelsesmessige responsen fra et menneske til et annets dygder, den åndelige *betalingen* gitt i utveksling for den personlige, selviske nytelsen som et menneske får fra dygdene til et annets menneskes karakter.⁴¹

Handelsprinsippet innebærer at alle mennesker i utgangspunktet er å betrakte som handelsfolk: Vi må *først* produsere eller erverve verdier, *før* vi kan bytte til oss verdier som andre mennesker har produsert eller ervervet – enten det er materielt eller åndelig. Det underliggende, moralske prinsippet er rettferdighet: Vi forsøker aldri å erverve det ufortjente, og vi verdsetter andre menneskers verdier og dygder.

Det eneste sosiale systemet som muliggjør handelsprinsippet, er kapitalismen.

- Handelsprinsippet angår både materielle og åndelige verdier.
- Enhver handel *bør* involvere gjensidig rasjonell egoisme.

Økonomisk versus politisk makt

De fleste mennesker, privat og i media, skiller aldri klart mellom økonomisk makt og politisk makt. Men hva mener vi egentlig med «makt» i denne sammenhengen? «Makt» betyr å besitte midler til å realisere sine mål. Kan vi kjøre en bil, har vi «makt» over vår egen transport. Forstår vi mange kompliserte ligninger, har vi «makt» til å gjøre det godt i matematikk og dermed få ingeniørarbeid. Er vi vakre, har vi dermed «makt» til å velge og vrake mellom en større bredde av potensielle beilere.

La meg nå definere forskjellen mellom økonomisk makt og politisk makt: økonomisk makt gjennomføres via noe *positivt*, ved å tilby mennesker en belønning, en beveggrunn, en betaling, en verdi; politisk makt gjennomfører via noe *negativt*, ved trusselen om straff, skade, fengsling, ødeleggelse. Forretningsmannens verktøy er *verdier*; byråkratens verktøy er *frykt*.⁴²

Å besitte økonomisk makt innebærer at vi kan kjøpe, selge, handle og investere på basis av våre egen fornufts frie valg. Roten til økonomisk

41 *The Virtue of Selfishness*: 35

42 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 45

makt er fundamentalt positiv: Økonomisk makt tilbyr noe positivt – produksjon og handel. Vi skaper og tilbyr verdier.

Økonomisk makt er dermed *vesensforskjellig* fra politisk makt – statlig makt. Staten besitter både juridisk makt og fysisk makt til å tvinge individer – til å bruke politimenn, dommere eller soldater for å gjennomføre sine diktater.

Politisk makt er altså en negasjon. Statens handlingere kan fysisk tvinge oss til å foreta handlinger mot vår vilje – de kan derfor ødelegge for våre planer og vårt liv.

En legitim statlig makt bør derfor kun «ødelegge for» kriminelle, fiendtlige makter og misforståelser mellom ærlige innbyggere. På denne måten kan en moralsk rettsstat – men *kun* en slik stat – både beskytte verdier og oppmuntre til verdiskaping. Økonomisk og politisk makt er fundamentalt forskjellig.

- Økonomisk makt er kun frivillig overtalelsesmakt.
- Statens maktmonopol på fysisk tvang er et gode, ikke et onde – men kun *hvis* den blir anvendt for å *beskytte* individers verdier.

Verdi, pris og marked

Kapitalismen er altså det eneste sosiale systemet som muliggjør det å leve perfekt dygdig – altså rasjonelt, langsiktig og produktivt – for dermed å skape, erverve, behold og nyte verdier. Men hvordan *måler* vi våre *oppnådde*, reelle verdier?

Priser, den økonomiske *verdien* av produkter og tjenester, er et svært komplekst økonomisk tema, som påvirkes av råvarer, omkostninger og utviklingen av prosesser og teknikker innen produksjon, samt markeds-mekanismer som tilbud og etterspørsel.

Den økonomiske verdien av et menneskes arbeid fastsettes, i et fritt marked, av ett enkelt prinsipp: av det frivillige samtykket til de som er villige til å handle sitt arbeid eller produkter med ham i retur. Dette er den moralske betydningen av loven om tilbud og etterspørsel; det representerer den totale avvisningen av to onde doktriner: stammepremisset og altruismen.⁴³

43 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 19

Hvert menneske arbeider egoistisk for å fremme, primært, sitt eget liv, og er ikke «fellesskapets» slave. Priser i «markedet» – en fellesbetegnelse på alle deltakende individer – fastsettes normalt av utallige observasjoner, avtaler og transaksjoner, der selgere og kjøpere blir frivillig enige om en pris på alle produkter og tjenester.

Men, dessverre, altfor mange mennesker betrakter likevel priser som helt vilkårlige: de mener at «grådige kapitalister» tar seg urettmessig grovt betalt for produkter og tjenester «på bekostning av fattige». Hvorfor er en livsviktig medisin så dyr, mens et kneippbrød er så billig? Implikasjonen av dette *årsaksløse* perspektivet på priser er at legemiddelselskapet solgte kreftmedisiner på tikronerssalget og bakeren krevde tusen kroner for sine kneippbrød.

Innen enhver kategori av produkter og tjenester som tilbys i et fritt marked, er det leverandøren av det beste produktet til den billigste prisen som vinner de største finansielle belønningene *på det feltet* – ikke automatisk eller umiddelbart eller ved resolusjon, men i kraft av det frie markedet, som lærer hver deltaker å se etter det *objektivt* beste innen kategorien av hans egen kompetanse, og som straffer de som handler etter irrasjonelle vurderinger.⁴⁴

I et fritt marked skjer ikke prissetting i et vakuum og er ikke et diktat fra sentralt hold – i kontrast til totalitære, planøkonomiske samfunn. Sovjetunionen opplevde en ekstrem mangel på selv de mest elementære forbruksvarer, som brød og kjøtt, samtidig som de produserte millioner av sko og biler som ingen ville ha – tenk Lada.

Vi vurderer nøye markedet når vi skal bytte våre tilegnede verdier – som oftest penger – med en annen verdi – som oftest produkter og tjenester. Men vi er ikke allvitende eller allmektige. Vi kan ignorere eller være uvitende om alle fakta i en situasjon, og dermed ende opp med en utilfredsstillende handel. Det frie markedet er imidlertid den beste av alle læremestere. Gjør vi en feil, bør vi lære av den og korrigere vår fremtidige atferd. I et fritt, kapitalistisk marked vil både enkeltindivider og store selskaper måtte ta hensyn til virkelighetens fakta. De må lykkes eller feile kun på basis av egne handlinger – for staten har *ingen makt* til å hjelpe noen økonomisk.

Når økonomisk verdi er virkelighetsforankret, gjør samme prinsipp seg gjeldende for profitt. I stedet for spørre deg hvorfor en bedriftseier

44 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 18

har stor fortjeneste, kan du i stedet spørre *hva* han tilbyr og *hva* kjøperne er villige til å betale.

Profittraten er et uhyre komplekst resultat av alle de samlede faktorene som utgjør et fritt marked. Profittraten i helsesektoren er for eksempel høyere enn i bakerbransjen. Betyr det at vi finner flere grådige mennesker blant leger, medisinforskere og sykehusdirektører enn blant bønder, bakere og konditorer? Kun å stille dette spørsmålet er nok til å avsløre det latterlig absurde ved alt grådighetssnakk.

Slike grådighetsanklager er kun en konsekvens av vår altruistiske kulturs fordømmelse av egoisme.

- Under total kapitalisme har staten hverken makt eller innflytelse i samfunnsøkonomien.
- Staten gir ikke statlige «bailouts», subsidier eller støtteordninger.
- Økonomisk sett er «grådighet» som «forklaring» på priser og profitt infantil uvitenhet.

Tvangsmonopoler er umulige i kapitalismen

Har synes du om NRK? Vinmonopolet? Vegvesenet? Fellesmeieriet? Legemiddelkontrollen? Sporveiene? Alle disse norske institusjonene er tvangsmonopoler. Det var, for eksempel, forbudt å drive privat radio og TV i hele etterkrigstiden – så da hadde vi kun det statsdrevne NRK, inntil denne totalitære Radio Moskva-situasjonen langsomt ble liberalisert på 1980-tallet (men, selvsagt, med høylytte kulturkamper fra både venstre- og høyresiden om «amerikanske tilstander»).

Vår norske kringkastingssituasjon var nøyaktig slik Rand beskriver:

*Ethvert tvangsmonopol ... er skapt av statlig intervensjon i økonomien: ved spesielle privilegier, slik som særavtaler eller subsidier ... som lukket for konkurrenters inntreden på visse områder gjennom lovbestemmelser.*⁴⁵

Det samme gjelder for Vinmonopolet, Vegvesenet, Statkraft, Posten, Vy (tidligere NSB) og Petoro. Men kan ikke tvangsmonopoler oppstå i et fritt marked? Nei:

... intet tvangsmonopol har noensinne vært eller blitt etablert gjennom fri handel på et fritt marked. ... Et «tvangsmonopol» er

45 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 74

en forretningsvirksomhet som kan sette sine priser og produksjon uavhengig av markedet, med immunitet mot konkurranse og fra loven om tilbud og etterspørsel.⁴⁶

Hvis 95 prosent av verdens databrukere velger Windows og kun 5 prosent velger Macintosh – har ikke da Windows «monopol»? Nei. Å bruke ordet «monopol» her leder kun til farlig begrepsforring. Denne situasjonen, hvor et produkt eller firma er enormt markedsledende, er *ikke* et tvangsmonopol – men et lykkelig resultat (spesielt for Bill Gates!) av millioner av menneskers frie valg av datamaskiner. Det er logisk ugyldig å likestille et firmas store markedsandel, oppnådd i et fritt marked, med tvangsmonopol. Og Windows taper nå jevnlig terreng fra en sulten nykommer, nemlig Android – fordi, i et fritt marked, ingen er *garantert* å beholde sin dominerende posisjon lenge.

Hva med såkalte «naturlige monopol»? Hvis Halden by kun har *en* jernvarehandel nå – er ikke da denne butikken i en nådeløs monopolsituasjon, hvor de kan ta skyhøye priser og gi elendig service? Nei, fordi denne butikken har ikke makt til å *hindre* etablering av *nye* butikker – hvis nok kunder blir lei av dem – ei heller kan butikken hindre Haldensere å handle sine jernvarer i Sarpsborg.

I en viss forstand er ethvert individ en «naturlig» monopolist: Henrik Ibsen hadde monopol på å skape visse typer skuespill, Erik Bye hadde monopol på å skape visse typer visesanger – og du har monopol på å være deg selv. Dette er ikke bare uproblematisk – men sågar en utmerket ting!

- Tvangsmonopoler kan ikke eksistere i et fritt marked, og andre typer angivelige «monopoler» er harmløse.
- En helt unik type monopol *er* et nødvendig gode i samfunnet: statens monopol på den gjengeldende bruk av fysisk tvang.

Militære anliggender

Kapitalismens fiender har alltid anklaget den som et «imperialistisk» og «krigshissende» system. Dette er falskt, både teoretisk og historisk:

Mennesker som står fritt til å produsere har ingen beveggrunn til å plyndre; de har ingenting å tjene på krig og mye å tape. Ideologisk sett tillater ikke prinsippet om individets rettigheter

46 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 74, 68

mennesket å søke sitt livsopphold med en pistol, innenfor eller utenfor sitt land.⁴⁷

Det var ikke det relativt kapitalistiske England som *forårsaket* andre verdenskrig, det var Hitlers Tyskland, i lykkelig kompaniskap med Stalins Russland – begge erke-étatistiske⁴⁸ land. Og dette var grunnen:

Et land som krenker sine egne innbyggers rettigheter vil ikke respektere sine naboers rettigheter Étatismen *trenger* krig; et fritt land gjør det ikke. Étatismen overlever via plyndring; et fritt land overlever via produksjon.⁴⁹

Men hva med mindre, lokale kriger som Korea og Vietnam – hvor det relativt kapitalistiske USA selvsagt var førende? Ayn Rand var en sterk prinsipiell motstander av begge disse krigene, fordi ingen av disse nasjoner representerte en klar trussel mot USAs egen sikkerhet. Hennes argument var at den eneste moralske rettferdigjøring av et lands militære aktivitet ligger i behovet for selvforsvar. Dette prinsippet er en klar politisk manifestering av egoisme i etikken. Essensen i en rasjonell, egoistisk utenrikspolitikk ville være ...

... eksplisitt og stolt dedikert til forsvaret av Amerikas rettigheter og nasjonale egeninteresse, avvise utviklingshjelp og alle former for internasjonal selvdestruksjon. Med en slik strategi kunne vi ha trukket oss tilbake fra Vietnam umiddelbart – og tilbaketrekkingen ville ikke ha blitt misforstått av noen, og verden ville hatt en sjanse til å oppnå fred.⁵⁰

Når all militaristiske erobring, altruistisk «utviklingshjelp» og «fredsbevarende styrker» blir eliminert fra et lands utensrikspolitikk, sitter vi igjen med dette:

Essensen av kapitalismens utenrikspolitikk er *frihandel* – dvs. avviklingen av handelsbarrierer, av proteksjonistiske tariff, av særavtaler – åpningen av verdens handelsruter til fri internasjonal utveksling og konkurranse blant de private borgerne i alle land som handler direkte med hverandre.⁵¹

47 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 33

48 Vi forklarer étatisme-begrepet litt senere.

49 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 32

50 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 255

51 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 35

Og nettopp slik var verden hovedsakelig, gjennom hele det 19. århundre – den mest kapitalistiske periode i klodens historie.

- Angrepskriger strider i mot essensen i kapitalismens fredelige natur – nemlig *handlingsfrihet* og *handelsfrihet*.

Verneplikten er umoralsk

Objektivismen er motstander av enhver form for tvungen militær verneplikt – inklusiv nyere varianter som «samfunnstjeneste». Slike tvangsplikter er en uhyrlig umoralsk institusjon i ethvert angivelig sivilisert samfunn:

... militærtjeneste ... er den mest åpenlyst éstatistiske krenking av menneskets rett til sitt eget liv.⁵²

Den eneste moralske type militærmakt er den hvor menn og kvinner frivillig *verver* seg til slik tjeneste – fordi de *ønsker* å arbeide for sitt eget lands forsvar, både i fred og i krig. Akkurat som vi aldri tvangsforlanger at noen skal jobbe i Polititet, bør heller aldri jobb i Forsvaret være en slavejobb – både av moralske og praktiske grunner:

Det er ingen motsetning mellom det moralske og det praktiske: en frivillig hær er den mest effektive hæren, som mange militære tungvektene kan vitne om. Et fritt land har aldri manglet på frivillige under angrep av en fremmed angriper. Men ikke mange mennesker ville ha vervet seg frivillig til Korea eller Vietnam.⁵³

En av oss bokforfattere, Klaus, levde på slutten av 1970-tallet med det knugende Damokles-sverd om å avtjene verneplikt i det norske Forsvar. Hans personlige selvforsvarskamp mot Forsvaret var et tre-årig mareritt (inntil han omsider ble fritatt av gyldige medisinske grunner). Selv om Klaus – i kontrast til unge amerikanske menn – aldri hadde blitt sendt til Vietnams urskoger, men kun til Finnmarksviddas myggmyrer, var denne langvarige trusselen allikevel en horribel krenking av hans liv fra den norske stats side.

På 1970-tallet var det en objektivist-influert økonom ved navn Martin Anderson som var politisk innflytelsesrik med å få verneplikten eliminert i USA. Siden 1976 har USA kun hatt frivillig vervede soldater. Her i Norge har vi dessverre fortsatt verneplikt, selv om i praksis de fleste

52 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 36

53 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 36

som ikke vil avtjene nå kan lett slippe. Men *trusselen* eksisterer for alle nordmenn – i prinsippet: den norske stat hevder at den eier ditt liv, og den har makt til å ofre deg for ethvert formål hinsides dine egne ønsker.

- At du, som borger av et fritt land, har *rett* til å bli militært forsvart betyr *ikke* at Staten kan *tvinge* andre til å forsvare deg.

Om «fredsbevegelser»

I etterkrigstiden, spesielt siden 1960-tallet, har verden sett en rekke angivelige «fredsbevegelser». Noen slike bevegelser har vært basert på en naiv, vende-det-andre-kinnet type for pasifistisk selvoppofrelse:

Hvis et «pasifist»-samfunn ga avkall på den gjengjeldende bruken av fysisk tvang, ville det ha levd hjelpeløst på nåden til den første skurken som besluttet å være umoralsk. Et slikt samfunn ville oppnå det motsatte av sin intensjon: i stedet for å fjerne ondskap, ville det oppmuntre og belønne den.⁵⁴

Andre «fredsbevegelser» har hatt en langt mer ondsinnet karakter (inkludert de som har vært hemmelig organisert og finansiert av Sovjetunionen).

Observer naturen til nåtidens påståtte fredsbevegelser. De uttrykker kjærlighet og bekymring for menneskehetens overlevelse, de fortsetter å skrike at det kjernefysiske våpenkappløpet må stanses, at væpnede styrker bør avskaffes som et middel for å avgjøre konflikter mellom nasjoner, og at krig bør forbys i menneskehetens navn. Likevel er ikke disse fredsbevegelsene imot diktaturer; de politiske synene til deres medlemmer strekker seg gjennom alle nyansene på det éstatistiske spekteret, fra velferdsstatisme til sosialisme til fascisme til kommunisme. Dette betyr at de er imot bruken av fysisk tvang fra én nasjon mot en annen, men ikke fra en nasjons stat mot sine egne innbyggere; det betyr at de er imot bruken av fysisk tvang mot *bevæpnede* motstandere, men ikke mot *ubevæpnede*.⁵⁵

Rand påpeker et historisk faktum – som er altfor lite kjent og anerkjent:

54 *The Virtue of Selfishness*: 126–127

55 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 31

La de som faktisk er interessert i fred observere at *kapitalismen ga menneskeheten den lengste perioden med fred i historien* – en periode hvor det ikke var noen kriger som involverte hele den siviliserte verden – fra slutten på Napoleonskrigene i 1815 til utbruddet av Den første verdenskrig i 1914.⁵⁶

Kapitalismen er derfor den eneste *reelle* fredsbevegelse.

- Angrepskriger mellom nasjoner kan kun elimineres hvis nasjoner *først* eliminerer iverksetting av tvang mot sine *egne* innbyggere.

Kapitalismens livsbejaende natur

Siden rettigheter innebærer å underordne samfunnet til moralske prinsipper, basert på egoisme og individualisme, *er kapitalismen det eneste moralske systemet*. Som vi husker, er menneskets liv standarden for moral – og rettigheter er moralske prinsipper anvendt i en sosial sammenheng. Kapitalismen garanterer at hvis du velger å tenke, *kan* du fritt handle deretter og oppnå dine verdier.

Termen «laissez-faire-kapitalisme», som en må bruke i dag for å bli forstått, er faktisk en overflødighet: kun en økonomi med total «laissez-faire» er kapitalisme; alt annet er en «blandingsøkonomi», altså en blanding, i ulike grader, av frihet og kontroll, av frivillig valg og statlig tvang, av individualisme og kollektivismen.⁵⁷

«Kapitalisme» kalles ofte «laissez-faire-kapitalisme» for å understreke at det er totalt blottet for enhver statlig innblanding. «Laissez-faire» er fransk og betyr «la gjøre» eller «la være», og innebærer et politisk-økonomisk system hvor staten ikke blander seg i sinnet, rettighetene og livet til hvert individ som krenker andres rettigheter. Laissez-faire-kapitalisme involverer fullstendig eliminering av statens iverksettelse av fysisk tvang der vi skaper og bytter goder og tjenester som våre liv avhenger av. Dypere sett betyr laissez-faire også at statens maktbruk fjernes fra alle andre sfærer – inkludert åndslivet og kjærlighetslivet.

På det økonomiske området er statens rolle, som alltid innen kapitalismen, å beskytte individets rettigheter. Staten har ansvar for objektive, sivile domstoler som skal avgjøre kontraktsmessige tvister samt straffe-

56 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 34

57 *The Voice of Reason*: 91

forfølge de som iverksetter fysisk tvang eller begår bedrageri. Hvis en forretningsmann, uansett hvor rik han er, utøver noen form for tvang-sinnledning mot en arbeidstaker, konkurrent, kollega eller kunde, er det statens rolle å straffeforfølge og dømme ham.

Staten har ellers *ingen* rolle å spille i vårt liv.

Vi har sett at produksjon og utveksling av varer og tjenester er en uvurderlig, livsnødvendig faktor for rasjonelle vesener. Ettersom vi har en ukrenkelig moralsk rett til vårt eget liv, inkludert retten til vårt eget sinn og kropp, må vi kunne beholde produktet fra vår erkjennelse og arbeid. Vi har moralsk rett til å eie eiendom, starte bedrifter, søke profit – og selv beholde alt vi tjener. Slik økonomisk aktivitet er av stor glede og nytte for alle mennesker, og dette må derfor beskyttes mot fysisk tvang.

Kommersiell suksess innen produksjon av aluminium, design og produksjon av klær, samt løsninger innen produksjon og distribusjon av mat er like positivt og livsbejaende som å praktisere kreftoperasjoner, skrive dikt, komponere musikk eller å oppnå vitenskapelig kunnskap. Ingen av disse aktivitetene er umoralske, og må hverken bli begrenset eller straffet av loven. Alle som skaper verdier og velstand må kunne disponere og beholde sine verdier.

Det flommer over av historiske eksempler på kapitalismens positive effekter på individer så vel som hele menneskeheten. For eksempel den drastiske økningen innen levealder, livskvalitet, kjøpekraft, befolkningstall, antall oppfinnelser, generell velstand og eliminering av sult i den vestlige verden på 1800-tallet. Det var primært USA og Storbritannia som nød godt av virkningene fra de frihetsvennlige idéene som oppstod i opplysningstiden. Vi skal ikke gå mer inn på detaljene, og leseren henvises til å lese om kapitalismen som system og grundig dokumentasjon av kapitalismens suksess hos økonomiske tenkere som Say, Mises, Hazlitt, Sowell, Reisman, Smith, Ricardo og Menger.⁵⁸ Disse forfatterne imøtegår og knuser alle tenkelige innvendinger mot kapitalismen – på de økonomiske-teoretiske og det praktiske nivåene.

Kapitalismen sier ikke at mennesker skal lide, men søke glede og prestasjon, her på Jorden – kapitalismen sier ikke at mennesker skal tjene og ofre, men produsere og profitere – kapitalismen preker ikke passivitet, ydmykhet, forsakelse, men uavhengighet,

58 Forfatterne er listet opp i anbefalt rekkefølge.

selvtillit, selvstendighet – og, fremfor alt, tillater ikke kapitalismen noen å forvente eller kreve, å gi eller å ta det *ufortjente*.⁵⁹

Kapitalismen er derfor et dypt moralsk sosialt system:

I alle menneskelige forhold – private eller offentlige, åndelige eller materielle, sosiale eller politiske eller økonomiske eller *moralske* – betinger kapitalismen at mennesker veiledes av et prinsipp som er motsatsen til altruisme: prinsippet om *rettferdighet*.⁶⁰

Kapitalismen garanterer oss fri tanke og fri handling, men *ikke* automatisk suksess. Vi kan produsere et fantastisk produkt, men det er ingen garanti for at andre mennesker vil kjøpe det. Men hvis du lever i et kapitalistisk system vil dette gjøre det mulig å finne opp, produsere og distribuere produktet til å begynne med, og du kan fritt overtale og overbevise andre om produktets foretrekkelighet.

Mange av kapitalismens forsvarere gjennom 200 år har forsøkt å rettferdiggjøre systemet, ikke med grunnlag i rasjonell egoisme, men med basis i etiske doktriner om «det felles beste». Dette er håpløst. Kapitalismen er det eneste politisk-økonomiske systemet som implementerer en egoistisk moralkodeks – og dermed anerkjenner menneskets naturgitte livsbehov. Kapitalismen er forankret i virkelighetens fakta. Dette er det eneste gyldige *moralske* forsvaret av kapitalismen, og Ayn Rand er den første filosofen som tilbyr den et slikt forsvar:

Når mennesker forsøker å kaste seg inn i politikk uten et [filosofisk] fundament, er resultatet den pinlige blandingen av impotens, nytteløshet, inkonsekvens og overfladiskhet som i dag er løst omfattet under «konservativisme». Objektivister er ikke «konservative». Vi er *radikalere for kapitalisme*; vi kjemper for det filosofiske grunnlaget som kapitalismen ikke hadde og som foruten den er dømt til å feile.⁶¹

Kapitalismen er, *praktisk* sett, en ruvende suksess. Alle vet dette. Alle. Det er historisk ubestridelig. Hva som trenges er et kompromissløst moralsk forsvar for systemet – på dets *egne* betingelser.

Kun Objektivismen kan bidra med dette.

59 *The Voice of Reason*: 94

60 *The Voice of Reason*: 94

61 *The Objectivist Newsletter* (Vol. 1. No. 1, 1962): 1

Kun kapitalismen kan verne miljøet *for* mennesket

Hvem er norgeshistoriens *ondeste* menneske? Henry Rinnan? Vidkun Quisling? Anders Behring Breivik?

Nei, det er Arne Næss.

Javisst. Den høyt beundrete, bestefar-koselige filosofen Arne Næss.

Næss var, på 70-tallet, den intellektuelle grunnlegger av «dypøkologien» – også kalt av ham «økosofi». Næss hevdet alle ting på Jorden hadde likeverdig «egenverdi» (en svært destruktiv idé vi skal senere analysere) – og at en verdensbefolkning på 100 millioner var idéelt for *Jordens* overlevelse. Med andre ord, han ønsket at ca. 7.5 milliarder av oss nåværende mennesker *ikke* skulle eksistere. Det spiller ingen rolle om Næss personlig aldri drepte en flue – eller aldri forfektet direkte drap av nåværende levende mennesker – for hans filosofiske idéer *impliserer* ikke-eksistens av mange milliarder mennesker som et *normativt* ideal.

Vi vil ikke besudle vår bok med sjokkerende sitater fra Næss (som er lette å oppspore) eller detaljert kritikk, vi vil bare erklære vår moralske dom over ham. Hans dypøkologi er en nihilistisk filosofi – og, gitt hans brede kulturelle innflytelse, er han derfor norgeshistoriens ondeste menneske. (Og ja, Objektivismen fremholder at menneskers intellektuelle idéer både kan og bør vurderes moralsk – og derfor kan også *idéer* være gode eller onde, ikke kun *handlinger*.)

Dypøkologien har blitt en like farlig ideologisk faktor i det 21. århundre som kommunismen og nazismen var i det 20. århundre. I Norge er ideologien politisk representert av Miljøpartiet De Grønne – som i 1997 utnevnte Næss til æresmedlem.

Men vår fokus her er Rands kritikk av økologi/miljøvern-bevegelsen (som hun skrev om tidlig på 70-tallet) – og hun var ikke nådig:

Økologi, som et sosialt prinsipp . . . fordømmer byer, kultur, industri, teknologi, intellektet og forfekter menneskets retur til «naturen», til en tilstand av grytende udyr som graver i jorden kun med hendene.⁶²

I kontrast med dypøkologien, er Rands fokus på menneskets unike moralske rett til å leve – og våre naturgitte overlevelseshov:

Observer at i all propaganda fra økologene – blant deres appeller til naturen og bønner om «harmoni med naturen» – finnes

62 The Ayn Rand Letter (Vol. 3. No. 25, 1974): 367

det ingen diskusjon av *menneskets* behov og betingelsene for *dets* overlevelse. Mennesket behandles som om det er et *unaturlig* fenomen.⁶³

Vi mennesker er selvsagt like «naturlige» fenomener som isbjørner, larver, mose og elver i fjellet. Men, i kontrast til slike naturfenomener, kan vi bruke vår fornuft til å *forbedre* vår livssituasjon – så lenge vi også har frihet til å handle:

By-smog og skitne elver er ikke godt for mennesker (men de er ikke den type fare som de økologiske panikk-sprederne erklærer dem for). Dette er et vitenskapelig, *teknologisk* problem – ikke et politisk et – og det kan løses *kun* med teknologi. Selv om smog var en risiko for menneskelig liv, må vi huske at livet i naturen, uten teknologi, betyr massedød.⁶⁴

I et fullstendig kapitalistisk samfunn vil en konsekvent implementering av eiendomsretten, objektiv lovgivning om hva som er skadelig og avansert teknologi kunne håndtere alle *virkelige* miljøproblemer – og irrasjonelt fantasi-hysteri som «klimaendringer» kvalifiserer selvsagt ikke.⁶⁵

Du er et menneske – et rasjonelt dyr. Du er et like naturlig tilhørende vesen på Jorden som isbjørner og ugler. For deg er det *kun* livsbetingelsene for menneskets fornufts-eksistens på Jorden som bør være ditt verdifokus – isteden for en selvoppofrende fokus på isbjørner, ugler, larver, mose, myrer og elver i fjellet.

- I den grad *reelle* miljøproblemer eksisterer, kan de *kun* løses med hva øko-nihilistene hater: fornuft, teknologi og kapitalisme.

Kapitalismen motvirker fordommer

Siden Objektivismen forfekter individualisme, avviser Rand enhver form for kollektiv gruppe-generalisering om menneskers intellektuelle, moralske og personlige kvaliteter – som rasisme:

Rasisme er den laveste, mest grove primitive form for kollektivism. Dette er forestillingen om å tilskrive moralsk,

63 *Return of the Primitive*: 277

64 *Return of the Primitive*: 282–283

65 For en introduksjon til rasjonell tenkning rundt klimadebatten anbefales Bailey, Epstein, Laframboise og Lomborg (se bibliografien).

sosial eller politisk betydning til et menneskes genetiske opphav – forestillingen om at et menneskes intellektuelle og karaktermessige trekk er produsert av og overført gjennom dets kropps interne kjemi. Dette betyr, i praksis, at et menneske skal dømmes, ikke for dets egne karaktertrekk og handlinger, men for karaktertrekkene og handlingene til et kollektiv av forfedre.⁶⁶

Om din far var Henry Rinnan eller Olav Thon har *ingen* betydning for dine egne personlige kvaliteter. Du, som individ, er hverken forgiftet eller velsignet av dine foreldres – eller tippoldeforeldres – viljestyrte valg. De rent *genetiske* aspekter ved ditt opphav er irrelevante for dine egne frie tanker, handlinger og personlige egenskaper – siden slike valg ikke er nedarvede.

Det familiemiljø du vokste opp i kan selvsagt *påvirke* deg, negativt og positivt, men dette er, ultimativt, ingen avgjørende faktor for dine egne karaktertrekk – fordi:

Mennesket er et vesen av selvskapt sjel.⁶⁷

Vi skal snart studere menneskets frie vilje i detalj. Her påpeker vi kun at *fordi* vi har fri vilje er det ulogisk å generalisere om eller forhåndsdomme individers personlige egenskaper – på kollektivt grunnlag.

Hvis det, rent statistisk sett, *skulle* være forskjeller mellom menneskeraser og kulturelle grupper når det gjelder en intellektuell faktor som intelligens (som er mulig, men fortsatt ikke definitivt avklart) – så betyr dette allikevel ingen ting når du møter en individuell afrikaner eller jøde. Han kan være smart eller dum, helt uavhengig av sin opprinnelse – og sannheten kan du *kun* oppdage ved førstehånds observasjon av ham, *som* individ. Hans «gruppetilhørighet» sier deg intet om *dette* individet.

I et individualistisk politisk system med et fullstending fritt marked – kapitalismen – vil all irrasjonell diskriminering grunnet rase, kjønn, seksualitet, etc., straffe den diskriminerende arbeidsgiver (og arbeidstaker) *selv*, fordi dette sterkt reduserer hans tilgang til talløse utmerkede mennesker, både som kjøper og selger. Hvis du hater jøder og nekter å ansette dem eller selge til dem – vel, da skader du primært deg selv. (Og siden ingen kan *forlange* at du skal ansette dem eller selge til dem, er din irrasjonelle jøde-diskriminering ingen krenking av *deres* rettigheter.)

66 *The Virtue of Selfishness*: 147

67 *Philosophy: Who Needs It*: 36

I et kapitalistisk samfunn blir det derfor *selvoppofrende* av deg å diskriminere på basis av irrelevante, overfladiske personenesskaper – og det blir rasjonelt egoistisk av deg å å eliminere giftig, kollektivistisk tankegods fra ditt eget sinn.

- Siden menneskers tilfeldige «gruppetilhørighet»-egenskaper er irrelevante, må alle individer betraktes *som* viljestyrte individer, og derfor vurderes individuelt.
- Siden kapitalismen oppmuntrer til og belønner rasjonalitet, motvirker den irrasjonelle fordommer.

4.4 KOLLEKTIVISME

INDIVIDUALISMENS POLITISK-ETISKE ERKEFIENDE ER DOKTRINEN *kollektivism*:

Altruismens politiske uttrykk er kollektivism eller *étatisme*, som fastslår at menneskets liv og arbeid tilhører staten – samfunnet, gruppen, gjengen, rasen, nasjonen – og at staten kan gjøre hva den vil med det for hva den anser som dens eget tribalistiske, felles beste.⁶⁸

Kollektivismen er det diametralt motsatte av individualismen:

Kollektivism innebærer individets underkastelse til en gruppe – uavhengig av om det er en rase, klasse eller stat. Kollektivism hevder at mennesket må lenkes til kollektiv handling og kollektiv tanke for det som kalles «det felles beste».⁶⁹

All politisk filosofi som dikterer at individet må underordne seg en form for autoritet, enten det er Gud, kongen, nasjonen, klassen eller flertallet, er kollektivism. Ifølge kollektivismen er individets rettigheter en myte og *gruppen* utgjør enheten for verdi og gjør krav på autonomitet.

Kollektivism forfekter at individet ikke har noen rettigheter, at det liv og arbeid tilhører gruppen ... og at gruppen kan ofre

68 *The Voice of Reason*: 4–5

69 *The Ayn Rand Column*: 124

dets etter eget innfall for sine egne interesser. Den eneste måten å implementere en slik doktrine er med rå maktbruk – og étatisme har alltid vært kollektivismens politiske korollar.⁷⁰

Politiske systemer som *ikke* beskytter individets rettigheter, uavhengig av form, underordnes samlebegrepet *étatisme* eller *statisme* («statism»). *Étatisme* inkluderer ethvert politisk system som konsentrerer makt hos staten på bekostning av individuell frihet. Ifølge dette perspektivet skal staten dominere de fleste eller alle aspekter ved samfunnet, og ingen aktiviteter, heller ikke frivillige aktiviteter, faller utenfor statens domene.

Et *étatistisk* system – enten det er kommunistisk, fascistisk, nazistisk, sosialistisk eller av «velferds»-typen – er basert på . . . statens ubegrensede makt, som betyr: styre ved rå, fysisk tvang. Forskjellene mellom *étatistiske* systemer er kun et spørsmål om tid og grad; prinsippet er det samme. Under *étatismen* er ikke staten en politimann, men en legalisert kriminell som har makten til å bruke fysisk tvang nøyaktig hvordan den vil mot juridisk avvæpnede, forsvarsløse ofre.⁷¹

Kollektivism og *étatisme* går sammen som hånd i hanske: Du kan ikke fremme et kollektivistisk system, hvor «samfunnet» er standarden for rett og galt, og samtidig ha en stat som beskytter individets rettigheter. Du kan heller ikke forfekte individualisme, samtidig som du støtter en stat som beslaglegger innbyggernes eiendom eller forbyr spesifikke ytringer.

Alle typer kollektivism praktiserer båndtvang på innbyggerne. Skal båndet være stramt og kort, eller skal det være løst og langt? Uansett form er fellesnevneren at staten dikterer individets liv. Dette representerer en massiv unnvikelse av de metafysiske livsbetingelsene som virkeligheten stiller overfor mennesket.

- Kollektivism er individualismens rake motsetning: underkastelsen av individet til en gruppe.

Autoritære og totalitære stater

Kollektivismens natur kommer klarest til uttrykk i form av autoritære og totalitære stater:

70 *The Virtue of Selfishness*: 149

71 *The Objectivist Newsletter* (Vol. 1. No. 10, 1962): 44

I de totalitære regimene ... er alle livets detaljer foreskrevet eller forbudt. Det er ikke lenger noen distinksjon mellom private anliggender og offentlige anliggender.⁷²

I autoritære og totalitære stater er retten til liv, den frie anvendelsen av din egen fornuft og din egoistiske søken etter lykke kronisk forhindret. Staten er herskeren og hvert individ er forpliktet til å tjene staten. Under slike omstendigheter kan og vil staten iverksette fysisk tvang overfor egne innbyggere, og i stedet for å beskytte rettigheter utgjør staten den største faren for ethvert individ. De beste blir ofret til fordel for de verste – produktive mennesker blir enten dømt til slaveri eller brutalt drept, mens diktatorspirer når til topps.

I totalitære stater dør individer på utallige måter: Hvis staten, for «det felles beste», oppretter konsentrasjonsleirer for å kvitte seg med «uønskede elementer», vil individer sulte i hjel, tortureres og henrettes i store mengder. Totalitære stater iverksetter også kriger hvor ytterligere millioner av individer blir ofret på fellesskapets alter.

Du kan *ikke* leve som et rasjonelt vesen i et slikt rettighetskrenkende samfunn. Et kollektivistisk samfunn er derfor selvdestruktivt av natur. Bevisene for dette flommer over: Den generelle stagnasjonen til de totalitære kirkesamfunnene i middelalderen, sultkatastrofene, massehenrettelsene, torturkamrene og angiversamfunnene i det 20. århundrets verste diktaturer, som Sovjetunionen, Kina, Nazi-Tyskland, Nord-Korea og Kambodsja. Observer hvor sosialistiske land som Venezuela er på vei i dag – og observer hvilke norske politiske partier som hyller utviklingen.

Mange påstår at sosialisme og kommunisme er gode teorier, men at de ikke fungerer i praksis. Men grunnen til at disse ideologiene ikke fungerer i praksis er nettopp fordi de er *onde* teorier moralsk sett – de er på kollisjonskurs med menneskets objektive betingelser for å overleve.

- Det er kun verdens godtakelse av altruisme som har gjort det plausibelt å betrakte totalitære ideologier som moralsk «gode».

Demokrati

Demokrati er nåtidens mest utbredte styreform, men har mange grunnleggende problemer, som korttidstenkning, diskontinuitet, korrupsjon og velgeruvitenhet. Men dens mest fundamentale defekt er dette:

72 *The Ominous Parallels*: 17

... «demokratisk» i sin opprinnelige betydning [refererer til] ubegrenset flertallsstyre . . . et sosialt system hvor ens arbeid, ens eiendom, ens sinn, og ens liv er prisgitt enhver gjeng som kan samle flertallets stemme når som helst for ethvert formål.⁷³

I et samfunn der befolkningen styrer, betyr det alltid i praksis at *flertallet* styrer, på bekostning av mindretallet – på bekostning av *individet*.

Demokratiets mange forkjempere har forsøkt å omgå dette problemet ved å innføre lover som skal ivareta mindretallsgruppens interesser, men hvilke grupper staten skal ta hensyn til bestemmes selvsagt av Dr. Stockmanns «forbannede kompakte majoritet».

Vårt moderne demokratibegrep er derfor en usalig blanding av en individualistisk, *rettighetsbeskyttende* rettsstat og en kollektivistisk, *rettighetskrenkende* stat. Siden dette begrepet inneholder motstridende elementer, kan vi ikke tenke logisk og konsekvent med det.

Det norske demokratiet har lagt ned forbud mot søndagsåpent, salg av engangsplast, oppvarming med fossil fyringsolje, kjøp av halvautomatiske rifler og pelsdyrhold – aktiviteter som *ikke* krenker individets rettigheter.

I et demokrati som Norge er individets rettigheter *ikke* absolutte. Flertallets mening anses som standarden for godt og ondt, og avgjør dermed enkeltindividers skjebner ultimativt basert på rene flertallsavgjørelser. Demokrati er altså et mer eller mindre ubegrenset flertallsstyre, og er derfor en *indirekte* form for tyranni. Demokrati skiller seg derfor ikke *essensielt* fra et religiøst eller sekulært diktatur: individets rettigheter krenkes – så lenge mange nok stemmer for det.

Stemmegivning er et legitimt politisk virkemiddel – innen et strengt konstitusjonelt avgrenset handlingsrom – for å velge de praktiske *midlene* for å implementere et samfunns grunnleggende prinsipper. Men disse prinsippene skal ikke avgjøres via avstemning.⁷⁴

Demokratiske flertallsavgjørelser er ikke kategorisk ondt. I en rettsstatlig republikk har den demokratiske valgmekanismen og stemmeretten en legitim funksjon – for eksempel i å velge president til administrasjonen eller medlemmer til parlamentet. Men flertallet har *ikke* moralsk-politisk rett til å krenke individets rettigheter.

73 *The Ayn Rand Letter* (Vol. 1, No. 26, 1972): 118

74 *The Voice of Reason*: 21

Stemmeretten er en *konsekvens*, ikke en primær årsak, av et fritt samfunnssystem – og dens verdi avhenger av den konstitusjonelle strukturen som implementer og strengt begrenser velgernes makt⁷⁵

Demokrati er når to ulver og en sau stemmer over hva de skal spise til middag.

- Det spiller ingen rolle for deg om din rett til ditt eget liv og eiendom krenkes av Paven eller Føreren – eller flertallet.
- Flertallsvalg har ingen moralsk rett til å krenke individers rettigheter.
- Den eneste gyldige rolle som demokratiske flertallsvalg kan spille i en fullstendig fri rettstat er relativt trivielle ting.

Velferdsstat

I tillegg til å være demokratier, er de fleste land i Vesten *velferdsstater*. En velferdsstat yter innbyggerne en rekke goder på altruistisk grunnlag – som støtte til utdanning, trygder ved sykdom og pensjon.

Moralsk sett er løftet om en umulig «rett» til økonomisk sikkerhet et notorisk forsøk på å forkaste idéen om rettigheter. Det kan bety og betyr kun én ting: løftet om å slavebinde menneskene som produserer til fordel for de som ikke produserer.⁷⁶

Den såkalte «nordiske modellen» er sterkt preget av materiell likhet og universelle tjenester, med et progressivt skattesystem som drastisk omfordeler verdier. Skatt anses som individenes betaling til samfunnet for deres utdanning, helsetjenester og pensjon. De kolossale velferdsordningene betinger omfattende lovverk og retningslinjer, som betinger et enormt byråkrati, som igjen betinger et skyhøyt skattenivå.

I den norske velferdsstaten er det selvsagt mange grupper som er uenige om hvilke konkrete saker staten skal kontrollere. Disse gruppene, i form av politiske partier og pressgrupper, kjemper innbitt for sine saker, for eksempel hvem som skal få mest pengestøtte av pensjonister versus barnefamilier, havbruk versus jordbruk, eller bilister versus syklistere.

⁷⁵ *The Voice of Reason*: 140

⁷⁶ *The Ayn Rand Letter* (Vol. 1, No. 22, 1972): 96

Men alle gruppene er enige i denne organiseringen av samfunnet – at staten ikke bare skal *beskytte* individets rettigheter, men samtidig *krenke* rettighetene ved å kreve inn skatt og bedrive utallige detaljreguleringer av menneskers liv.

Ettersom behov, og ikke prestasjon, anses som kriteriet for belønning, må staten nødvendigvis fortsette å ofre de mer produktive gruppene til de mindre produktive ...⁷⁷

I en velferdsstat som Norge blir de mest produktive tvunget til å ofre sin inntekt, sin eiendom og sitt liv til fordel for alle mulige «gode» formål – fra u-hjelp, landbrukssubsidier og trygd til offentlig skole, miljøvern og statlig finansiert pseudo-kunst.

Det er to typer behov involvert i denne prosessen: behovet til gruppen som kommer med krav, som proklameres åpent og tjener som dekke for et annet behov som aldri nevnes – behovet til maktmenneskene, som trenger en gruppe med avhengige tjenestemottakere for å komme til makten. Altruismen nærer det første behovet, étatismen nærer det andre.⁷⁸

Velferdsstaten opprettholdelse er selvsagt avhengig av dens innbyggers kroniske offermentalitet – i to betydninger: De «sterke» blir ofret på de «svake» alter – fordi de «svake» er «offre». Men:

Fattigdom er ikke pant i andres arbeid – ulykke er ikke pant i prestasjon – fiasko er ikke pant i suksess – lidelse er ikke en kravsjekk, og dens fravær er ikke eksistensens mål – mennesket er ikke et offerdyr på noens alter eller for noens skyld – livet er ikke et enormt sykehus.⁷⁹

Velferdsstaten gjør *noens* lidelser til *andres* tvangsforpliktelser.

- Velferdsstaten er statlig gjennomtvunget altruisme.

77 *The Ayn Rand Letter* (Vol. 1, No. 23, 1972): 99

78 *The Ayn Rand Letter* (Vol. 1, No. 23, 1972): 99

79 *The Voice of Reason*: 175

Blandingsøkonomi

Vi hører ofte at «en gyllen middelvei» mellom sosialisme og kapitalisme er det mest fornuftige alternativet, men Ayn Rand avviser prinsippielt dette kompromiss-perspektivet:

En blandingsøkonomi er en blanding av frihet og kontroll – der ingen prinsipper, regler eller teorier kan definere noen av delene. Siden introduksjonen av kontrollmekanismer nødvendiggjør og fører til ytterligere kontroll, er det en ustabil og eksplosiv blanding som ultimativt må oppheve kontrollen eller kollapse i diktatur.⁸⁰

Dette politisk-økonomiske systemet er en konsekvens av demokrati og velferdsstat, og er en prinsippløs blanding av frihet og kontroll, beskyttelse og krenkelse av rettigheter.

Det eneste prinsippet i en blandingsøkonomi – som nødvendigvis må forbli navnløst og ukjent – er at ingens interesser er trygge, at alles interesser er på offentlig auksjon, og at alt er tillatt for alle som kan slippe unna.⁸¹

Eksemplene på motsetninger og krenkelser er mange: Den norske staten eksproprierer en stor prosentandel av individets inntekt for å gi til «svake» grupper eller utallige andre altruistiske formål, staten forhindrer individet fra å utvikle sin eiendom av «miljøhensyn», staten forhindrer individet fra å handle og prøve medisiner på egen hånd på grunn av reguleringer og det offentlige helsevesenet, staten tvinger individet til å underkaste seg via utallige avgifter, forbud og monopoler som drivstoffavgift, røykeloven og Vinmonopolet. I den prinsippløse, rettighetsløse blandingsøkonomien er ingen trygge:

En blandingsøkonomi er styrt ved pressgrupper. Det er spesialinteressenes og lobbyenes amoralske, institusjonaliserte borgerkrig, der alle slåss for å gripe en kortfattet kontroll over lovgivningsmaskineriet, for å utpresse spesialprivilegier på hverandres regning ved statlig handling – altså med tvang.⁸²

Enhver form for statlig aktivitet utenfor dens legitime oppgaver gjennomføres *alltid* med iverksettelse av fysisk tvang overfor produktive,

80 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 231

81 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 231

82 *Capitalism: The Unknown Ideal*: 232

dygdige mennesker. Skatteetaten har for eksempel «rett» til å ekspropriere individers eiendom, fagforeninger har «rett» til å diktere tvangskrav mellom arbeidsgivere og arbeidstakere, og konkurransetilsynet har «rett» til å bøtelegge bedrifter som har «urettferdig» forretningspraksis. Slik krenker staten rettighetene til både produsenter og kunder, og slik oppstår reelle monopoler.

Blandingsøkonomien involverer langt mer enn rent økonomiske anliggender. Den er en blanding av ufrihet og frihet, kollektivismen og individualisme, altruisme og egoisme. De ufrie elementene forbedrer ikke de angivelige problemene med de frie elementene – for det er nettopp frihetsprinsippene som er ansvarlige for all velstand i blandingsøkonomier (som vi skal se mer i detalj senere).

- Blandingsøkonomien er en horeunge, avlet av Friheten og Slaveriet.

Pragmatisme

Bak ethvert politisk-økonomisk system ligger det alltid en form for filosofi. Hva er det som gir intellektuelt brensel til demokratiet, velferdsstaten og blandingsøkonomien?

En moralkodeks som er umulig å praktisere, en kodeks som krever ufullkommenhet eller døden, har lært deg å oppløse alle idéer i en tåke, å tillate ingen faste definisjoner, å anse ethvert begrep som omtrentlig og ethvert handlingsmønster som elastisk, for å sikre deg mot ethvert prinsipp, for å inngå kompromiss om enhver verdi, for å ta enhver middelvei.⁸³

Siden altruismen er et uoppnåelig ideal, blir moralsk perfeksjon betraktet som umulig og vi står igjen med kun ufullkommenhet, omtrentlighet og usikkerhet.

Et utbredt fenomen i alle blandingsøkonomier er dermed politiske hestehandler, der politikere og innbyggere forventes å innta middelveien, å inngå kompromisser om alt – de forventes å være *pragmatiske*.

Pragmatismen er historisk sett et filosofisk perspektiv som neglisjerer abstrakte prinsipper – ansett som irrelevante for menneskets liv på Jorden – og som kun fokuserer på konkrete situasjoner: «Glem alle idealer,

83 *Atlas Shrugged*: 1054

bare fiks dette problemet her nå!» Denne filosofien vokste frem i USA mot slutten av 1800-tallet, og anser menneskets idéer som verktøy kun for *handling*, og avviser perspektivet om at idéenes funksjon er å beskrive virkeligheten eller finne svar på fundamentale spørsmål. Inneholder ikke idéen en plan for å handle og løse et konkret problem, er den å anse som meningsløs.

En idé er sann dersom den virker, mens den er usann dersom den ikke virker – dersom den ikke fører til ønskede konsekvenser. Vi kan altså aldri vite på forhånd om en idé er sann eller ikke, og dette bidrar til å forklare pragmatismens metafysiske perspektiv: Det eksisterer ingen virkelighet uavhengig av oss – virkeligheten er *ubestemt* inntil vi undersøker den. Ifølge pragmatikerne *skaper* vi mennesker virkelighetens identitet – vi *oppdager* den ikke.

Pragmatisme er altså en rendyrket form for subjektivisme, fordi den benekter en objektiv virkelighet – virkeligheten er i stedet betraktet som et ubestemt, formløst produkt som vi skaper og former ved å prøve oss frem.

... hvis en bygning sto overfor en kollaps og du kunngjorde at den smuldrende grunnmuren måtte gjenreises, ville en pragmatiker svart at din løsning er for abstrakt, ekstrem, ubeviselig og at umiddelbar prioritet måtte gis til behovet for å plassere ornamenter på balkongrekkverket, siden det ville få beboerne til å føle seg bedre.⁸⁴

Ettersom pragmatikerne avviser alle muligheter for fundamentale sannheter, prinsipper og absolutter, fører dette til konsekvenser for deres perspektiv på etikk og politikk. De er kun ute etter det som «funker» – i den konkrete situasjonen. Pragmatikerne er derfor hverken altruister eller egoister – begge typer moral er for prinsipiell og absolutte for dem. For dem er kun handlinger som gir praktiske resultater i den spesifikke situasjonen det gode og det sanne. Det som virker i dag, virker ikke nødvendigvis i morgen, ettersom virkeligheten er ubestemt og uerkjennelig – *før* man har handlet. Men pragmatikerne er fremdeles kollektivist, ettersom intelligens betraktes som en «sosial ressurs,» fremfor en individuell egenskap. Dermed er pragmatikerne normalt tilhengere av kollektivisme i praksis – til tross for deres prinsipielle forakt for politiske prinsipper.

84 *The Voice of Reason*: 135–136

Men pragmatisme er ikke «praktisk» – fordi «praktisk» betyr å oppnå et langsiktig, eksistensielt mål for et rasjonelt vesen utover det umiddelbare øyeblikket.

Pragmatisme gjennomsyrrer alle politiske partier (og, dessverre, også altfor mange forretningsvirksomheter). Politikere slåss om en endeløs rekke med detaljer, snur kappen etter vinden og fokuserer på umiddelbare problemer uten å tenke prinsipielt og langsiktig.

- Pragmatisme er *prinsippet* om å være *prinsipplos*.

Egalitarisme

Dette er synet om at alle mennesker er «likeverdige», og er en svært utbredt oppfatning i dagens altruistiske kultur. Mens egoister forfekter «likhet» *kun* i forstand av likhet for loven – forfekter altruister en fundamentalt annen forståelse:

De forvandler ordet til et antibegrep: de bruker det for å bety, ikke *politisk*, men *metafysisk* likhet – likhet innen personlige attributter og dygder, uavhengig av naturlig begavelse eller individets valg, resultater og karakter.⁸⁵

Egalitarianere forfekter *resultatlikhet*, uansett menneskers naturgitte utgangspunkt og viljesstyrte anstrengelser. Men:

Siden naturen ikke utstyrrer alle mennesker med lik skjønnhet eller lik intelligens, og den frie viljen gjør at mennesker foretar ulike valg, ønsker egalitarianerne å avvikle naturens og den frie viljens «urettferdighet», og å etablere universell likhet som fakta – på tross av fakta.⁸⁶

Dermed fortjener ikke en verdiskaper som Olav Thon å leve i luksus, siden en narkoman uteligger ikke gjør det. Det er «tilfeldig» eller «vil-kårlig» hvem som har blitt «tildelt» høy intelligens og slående skjønnhet, og det er derfor «urettferdig» at folk som Thon skal nyte godt av sine «ufortjente fordeler» mens uteliggeren skal lide på grunn av sine «ufortjente ulemper».⁸⁷

85 *Return of the Primitive*: 140

86 *Return of the Primitive*: 140

87 Se også Rands kritikk av den moderne egalitarismens ledende akademiske talsmann John Rawls i *Philosophy: Who Needs It*: 146–153

Egalitarismen er en av de primære ideologiene for vår tids miljøbevegelse, som hevder at også dyr, planter og til og med steiner har krav på samme «likeverd» og «rettigheter» som mennesker. Derav miljøaktivitetenes motstand mot all menneskelig produksjon som «krenker rettighetene» til elver, fjell, trær og dyr.⁸⁸

Legg nå merke til at i all miljøvernernes propaganda – midt blant alle deres appeller til naturen og bønner om «harmoni med naturen» – er det ingen diskusjon om *menneskets* behov og *dets* betingelser for å overleve. Mennesket behandles som om det var et *unaturlig* fenomen. Mennesket kan ikke overleve i den type naturtilstand som miljøvernerne ser for seg – altså på kråkebollers eller isbjørners nivå⁸⁹

Egalitarisme er, kort sagt, virkelighetsfornektende nihilisme.

- Den eneste form for «likhet» som bør forfektes er *likhet for loven*.

Anarkisme

Hva med étatismens angivelige motsats, anarkisme? Dette er idéen om at staten er grunnleggende umoralsk av natur – fordi den har et legalt monopol på bruken av fysisk tvang.

Objektivismen forfekter *ikke* anarkisme. Objektivismen er ikke anti-stat – kun anti-étatisme.

Objektivismen bekjemper subjektivisme i enhver form. Hva skjer uten et objektivt statsapparat for å ivareta individets rettigheter?

Anarki, som et politisk begrep, er en naiv flytende abstraksjon: ... et samfunn uten en organisert stat ville leve på nåden til den første kriminelle som måtte dukke opp og som ville forhaste det inn i gjengkriens kaos.⁹⁰

Anarkismen har ikke et prinsipielt syn på individets rettigheter, og tillater enhver «konkurranse» om å tilby mafiaaktige beskyttelsesformer. Et anarkistisk samfunn vil derfor utvikle seg til et diktatur – eller ende opp i borgerkrig. Opp gjennom historien har vi sett talløse eksempler på samfunn uten en statsmakt. I moderne tider har vi såkalte «mislykkede

88 Se *The DIM Hypothesis*: 177–180 for mer om egalitarismen og miljøbevegelsen.

89 *Return of the Primitive*: 277

90 *The Virtue of Selfishness*: 131

stater», som Somalia eller Libya, hvor rene stammekriger rår. Disse samfunnene, både historiske og nåtidige, er onde samfunn ettersom det ikke eksisterer noen objektive forsvarsmekanismer som beskytter individets rettigheter.

En viss type anarkister, de såkalte «anarko-kapitalistene», forfekter idéen om et «fritt marked og fri konkurranse» mellom private beskyttelsesgrupper. Men dette er en latterlig kontradiksjon: et *fritt* marked er et marked hvor fysisk tvang er *ekskludert*. Så en «fri konkurranse mellom tilbydere av fysisk tvang» har ingen logisk mening – vel, med mindre du er lykkelig med «fri konkurranse» mellom Don Corleone, Don Barzini, Don Tattaglia, Don Cuneo og Don Stracci?

Hvem skal beskytte oss mot kriminelle og fiendtlige nasjoner i et anarkistisk samfunn? Svaret er ingen – eller alle og enhver. Vi må selv bevæpne oss eller bli med i en bevæpnet gruppe for å beskytte vårt liv, eiendom og frihet. Slike grupperinger kan være hvem som helst: militante islamister, konservative kristne, radikale kommunister, moderate sosialdemokrater, nazister, objektivister, hippier, liberalister, sosialister, pedofile eller miljøvernere.

I den virkelige verden – altså Somalia og Libya – betyr anarkisme kun et samfunn der individers rettigheter uunngåelig vil krenkes, fordi innbyggerene mangler en statsmakt til å objektivt beskytte dem.

- Objektivismen avviser anarkismens *subjektivisme* fordi individer i samfunn trenger en *objektiv* beskyttelse av sine rettigheter.

Den norske tragedie

Det bør nå være klart at Norge ikke er den liberale og frihetsbeskyttende staten som vår, stort sett, utmerkede Grunnlov av 1814 skulle tilsi. Norge er en demokratisk velferdsstat med ekstrem blandingsøkonomi, der innbyggerne og politikerene på endeløst pragmatisk vis inngår kompromisser om alle spørsmål, og hvor egalitarismen får en stadig økende innflytelse via sosialdemokratiets og miljøbevegelsens fremvekst – med det misvisende fokuset på «bærekraft» og de ustanselige angrepene på velstand og forutsetningen som gjør produksjonen av dette mulig: individuell frihet.

Frem til Stortinget endret paragraf 101 på Grunnlovens 200-årsjubileum, var det pinlig åpenbart at «Nye og bestandige Indskrænkninger i Næringsfriheden bør ikke tilstædes nogen for Fremtiden» hadde blitt

ignorert i hundre år. En objektiv rettsstat ville aldri ha tillatt stadig nye innskrenkninger i næringsfriheten – men Norge har altså blitt til en prinsippløs blandingsøkonomi der politikere og velgere kun konkurrerer om altruistisk-kollektivistiske slagord.

I Norge forventes du å «betale din skatt med glede», fordi du har fått «gratis» utdanning, «gratis» helsetjenester, kjører på veiene og drar nytte av produkter og tjenester til alle andre som også betaler skatt. Hver gang en rik næringstopp våger å kritisere formuesskatten, blir han møtt av disse argumentene, bes om å holde kjeft – eller oppfordres til å forlate landet.

Altruismens «nestekjærlighet» strekker seg kun til de som føyer seg etter flertallet og ofrer seg for andre.

Men den altruistisk-kollektivistiske velferdsstaten er et ondt system. Ja, vi skrev «ondt». For dette systemet er moralsk ondt – Norge er, etisk-politisk sett, et ondt land.

«Landsfaderen» Einar Gerhardsen oppsummerte i 1962 velferdsstaten Norges natur i en fabelaktig frase:

«Ingen skal ha kake, før alle har fått brød».

Det er en poetisk perfekt oppsummering av egalitarismen som gjennom-syrer Norge – hvilket er forankret i giftige filosofiske idéer og nihilistiske psykologiske motiver, lettest oppsummert med ordene «misunnelse» og «Janteloven».

Men den norske kulturens egalitære og altruistiske ideal strider imot menneskets – *individets* – naturgitte livsbetingelser for å eksistere i overensstemmelse med sin natur som et rasjonelt vesen.

At store deler av vår øvrige verden er *verre* enn Norge gjør ikke rettighetskrenkelser og altruistisk utbytting av produktive mennesker mer moralsk akseptabelt.

For staten Norge *krenker* rettigheter. Du kan ikke leve som du vil. Du har mye overfladisk frihet, men når du forsøker å starte en bedrift, når du forsøker å importere en medisin, når du forsøker å bygge på ditt eget hus på din egen eiendom – vil du raskt finne ut at du må ha *tillatelser* og må følge utallige *reguleringer*.

Alternativet til rettigheter innebærer at mennesker ikke handler med rett, men med tillatelse.

Det norske språket inneholder her en fantastisk pervertering av rettighetsbegrepet. Restauranter averterer ofte med «alle rettigheter», noe som egentlig betyr «alle tillatelser» – til å servere alkohol.

Dette er *ikke* «prisen for å leve i et sivilisert samfunn».

Et sivilisert samfunn respekterer og beskytter individets rettigheter, ikke den perverterte miksen av beskyttelse og krenkelse vi finner overalt rundt oss i Norge.

De mange vilkårlige lovene under COVID-19-pandemien, som forbud for butikker å holde åpent, forbud mot å samles i private hjem og forbud mot å komme inn i landet, er et klart eksempel på den mest monstrøse rettighetskrenking i Norge siden etterkrigstidens Gerhardsen-diktatur. Mer fundamentalt, er dette fordømmende for hele den norske befolkningens mentale kultur – alle godtok restriksjonene som både blinde, døve og, ikke minst, *altruistiske* sauer.

Men Norge er jo «bra nok»?

I Norge var det frem til 1972 forbud mot homofili, frem til 2015 forbud mot profesjonell boksing, og det er fortsatt forbud mot søndagsåpne butikker – som nabolandet Sverige er fullt av. Frem til 1977 var tvangssterilisering av psykisk utviklingshemmede, tatere og sigøynere tillatt ved lov og grusomt praktisert.

Men Norge er jo «bra nok»?

Spør de hundretusener av nordmenn som har blitt ofre for «verdens beste helsevesen», der pasienter behandles som kjøttklumper i kverna fremfor som individuelle mennesker – og derfor har blitt feilbehandlet med irreversible skader (hvilket skjedde med Vegards mor) eller døden til følge, men hvor erstatningsmål mot det offentlige helsevesen er praktisk talt umulig å vinne.

Vi er på rask vei mot den ultimate invertering: fasen der staten er fri til å gjøre alt den ønsker, mens innbyggerne kan handle kun ved tillatelse.⁹¹

Men Norge er jo «bra nok»?

«Inginging er perfekt, vi må inngå kompromisser for å leve i et samfunn». Men denne pragmatismens doktrine er falsk. Det *eksisterer* gode og onde handlinger og gode og onde organiseringer av samfunn. Det *er* mulig å bryte ut av altruismens lenker. Det *er* mulig å leve egoistisk, langsiktig og rasjonelt – i et velstående, fremgangsrikt samfunn som prinsipielt beskytter den minste minoriteten av dem alle: *individet*.

- Norges «godhet» som nasjon er kun *relativ*: i en prinsipiell filosofisk forstand er ditt fedreland en umoralsk aberrasjon.

91 *The Virtue of Selfishness*: 134

4.5 FRIHET

Den politiske teoris praktiske endemål

Ayn Rand sa følgende i 1964, i sitt klassiske intervju i **PLAYBOY**:

Da jeg kom hit fra Sovjet-Russland, var jeg interessert i politikk av kun én grunn – for å nå den dag da jeg ikke lenger trengte å være interessert i politikk. Jeg ville sikre meg et samfunn hvor jeg kunne være fri til å forfølge mine egne anliggender og mål, i visshet om at staten ville ikke interfare med å knuse dem, i visshet om at mitt liv, mitt arbeide, min fremtid ikke levet på nåde av statens eller en diktators innfall. Dette er fortsatt min holdning idag.⁹²

Hennes endelige mål med all politisk teori og analyser av samtidsspørsmål var altså *å leve sitt eget liv i full frihet*. Det var hennes egoistiske hensikt. For politikk er ikke et mål i seg selv. Kun livet er et mål i seg selv.

Kapitalisme er frihet. Total og full frihet – *under eget, rasjonelt ansvar*.⁹³ Ayn Rand er *for* slik frihet. Hun er *for* slik frihet, på et filosofisk velbegrunnet, prinsipielt, konsekvent og kompromissløst grunnlag – og alt er forankret i hennes forsvar av fornuften:

Disse to – fornuft og frihet – er korollarer, og deres forhold er gjensidig: når mennesker er rasjonelle, vinner friheten; når mennesker er frie, vinner fornuften.⁹⁴

Nesten ingen i denne verden er nå *for* slik *fornufts-forankret frihet*. Siden folk flest ikke stoler ubetinget på sin egen rasjonalitet og påfølgende evne til å leve ved egen hjelp, er de fleste *redde* for en slik krevende form for frihet. Derfor endte vi opp med den norske velferdsstaten.

For Nordmenn flest er som Flåklypas Ludvig, hvis livsmotto er:

«Det er fal'i, det!»

Er *du* en typisk norsk Ludvig – eller tør du stole nok på din egen fornuft til å omfavne slik full frihet?

92 *Playboy*: 64

93 Nøyaktig dette er temaet i Henrik Ibsens briljante individualistiske skuespill **FRUEN FRA HAVET** – som er altfor lite kjent, selv i Norge. Anbefales!

94 *Philosophy: Who Needs It*: 90

EPILOG

EN FILOSOFI FOR Å LEVE PÅ JORDEN

VI BLIR ALLE, FRA BARNDOM TIL ALDERDOM, PÅVIRKET AV filosofiske idéer fra familie, venner, naboer, media, skole, universitet, politikere, prester og organisasjoner. Men ekstremt få mennesker genererer selv nye idéer om virkelighetens natur, vår kunnskaps natur og hva som er godt og ondt. Vi, forfatterene av denne bok, kan ikke med hånden på hjertet påstå vi har gjort dette – kan du?

Så hvor kommer vår kulturs dypeste idéer fra, som vi selv arver og viderefører?

De kommer, ultimativt, fra den ørlille minoritet som velger å være profesjonelle filosofer. Og, selv om det har eksistert titusener filosofer, historisk sett er det kanskje kun et dusin som har vært reellt innflytelsesrike. Deres navn er velkjente: Sokrates, Platon, Aristoteles, Augustine, Aquinas, Descartes, Locke, Hume, Kant, Hegel, Marx – og kanskje noen få til.

Denne bok er et resultat av vår dype overbevisning om at Ayn Rand er den eneste *nyere* filosof som fortjener å legges til en slik historisk liste.

I 2,500 år har vestlig filosofi vekslet mellom falske alternativer som idealisme vs. materialisme, intrinsikalisme vs. subjektivism, mystisisme vs. skeptisisme, diktatur vs. demokrati, altruisme vs. nihilisme – med noen få, gloriøse unntak. Dette gjelder spesielt Aristoteles, som med sin jordiske, logiske og egoistiske filosofi utøvde enorm innflytelse på Ayn Rand. Titlene på de tre delene i **ATLAS SHRUGGED** indikerer hennes historiske gjeld og personlige takknemlighet til ham: *Non-Contradition*, *Either-Or* og *A is A*.

Men Aristoteles' filosofi har problemer og mangler. Rands filosofi er en nødvendig korreksjon, revisjon og utvidelse – spesielt innen episte-

mologi, etikk og politikk – av de grunnleggende aristoteliske prinsippene hun omfavner.

Ayn Rands innflytelse har allerede forbedret verden *litt* på det politiske og økonomiske området. Men Objektivismen har først og fremst forandret og forbedret livene til mange *individer*. Utallige mennesker har kvittet seg med ytre religiøse tvangstrøyer og indre subjektivistisk konflikter – de har oppdaget rasjonelle argumenter for *hvorfor* egeninteresse er objektivt moralsk godt og hvordan kapitalisme fremmer frihet, fred og velstand. Vi to forfattere av denne bok er blant dem.

Objektivismen har potensiale til å hjelpe milliarder av individer med å tenke bedre om moralske, politiske, kunstneriske og vitenskapelige spørsmål – og derfor gjøre Jorden et bedre sted å leve for oss alle.

Men Objektivismen er ikke en religion.

Objektivismen er ikke et system du «bare tror» på og som forlanger at du lever, som en åndelig slave, etter en smørbrødtype av troserklæringer. Det er lett å «bare tro» – for all slik «tro» er manifestasjon av mental passivitet og moralsk avhengighet. Dette er hovedgrunnen til at talløse former for irrasjonelle bevegelser har vært så utbredt i historien – både i form av Guds-baserte og Stats-baserte trossystemer.

Objektivismen, derimot, «forlanger» ingenting av deg. For Objektivismen er, dypest sett, kun en systematisk identifisering av at menneskets natur betinger bruk av din egen viljestyrte fornuft for å selvstendig forstå virkeligheten – og deretter konsekvent handle slik din natur nødvendigvis gjør, slik at du kan opprettholde din ultimate verdi: ditt liv.

Ayn Rand inviterer deg kun til å *tenke for deg selv* slik at du kan *leve for deg selv*. Dette er et logisk, rasjonelt begrunnbart budskap – en vennlig anbefaling fra et normalt medmenneske, og ingen åpenbaring fra Oven eller kommando fra Lederen.

Ayn Rand er altså hverken profet eller diktator. Hva er hun da?

Hun er både *kunstner* og *vitenskapsmann*.

Som kunstner har hun i sine romaner konkretisert hva det innebærer å leve som et rasjonelt, produktivt og stolt menneske i et lovmessig, fattbart og velvillig univers. Hun har ikke kun teoretisk *belært* oss – hun har praktisk *dramatisert* dette i kunstnerisk praktfull prosa. Sant nok, skjønnlitteratur kan ikke *bevise* teorier – men den kan *vise* teorier i praksis. Denne uforlignelig gaven har hun gitt oss med sin edle romankunst.

Motivet og hensikten med min skriving er fremstillingen av det idéelle mennesket. Fremstillingen av et moralsk ideal, som mitt ultimate mål, som et mål i seg selv – hvorved enhver didaktiske, intellektuelle eller filosofiske verdier inneholdt i en roman kun er midler.¹

Hva Isaac Newton gjorde for fysikken har Ayn Rand gjort for filosofien: identifisert, integrert og systematisert sanne teoretiske prinsipper – oppdaget både av andre og av henne selv – som vi kan bruke i daglig praksis. Newtons fysikk-bragder kan hjelpe oss å reise til månen og komme helskinnet tilbake – Ayn Rands filosofi-bragder kan hjelpe oss å leve lange og lykkelige liv på Jorden.

Essensen i min filosofi er oppfatningen av mennesket som et heroisk vesen, med dets egen lykke som den moralske meningen med dets liv, med produktiv bragd som dets edleste handling, og fornuften som dets eneste absolutt.²

«I wished to know the meaning of things. I am the meaning. I wished to find a warrant for being. I need no warrant for being, and no word of sanction upon my being. I am the warrant and the sanction. . . . » —Equality (A)

Fordi filosofi *er* en vitenskap, er derfor Rand også en vitenskapsmann.

Ayn Rand sa selv alltid at Objektivismen er «en filosofi for å leve på Jorden.» Det er hva Objektivismen er – hverken mer eller mindre.

Du må selv bruke din egen fornuft, etter beste evne, for å leve ditt eget liv for din egen skyld. Det er menneskets lodd i universet – og kilden til din potensielle storhet. Objektivismen gir deg ingen automatiske snarveier. Men *hvis* du velger å leve som et rasjonelt vesen *må* leve, ifølge dets natur, kan Objektivistisk filosofi *hjelpe* deg enormt med å tenke bedre – slik at du klarere og raskere kan fatte hva som er sant og godt, og dermed handle deretter.

Og – for et *slikt* aktivt og rasjonelt menneskesinn – vil det være evig sant at *fornuften tier aldri*.

1 *The Romantic Manifesto*: 162

2 *Atlas Shrugged*: appendiks

BIBLIOGRAFI

Primærlitteratur

- Branden, Nathaniel & Branden, Barbara (1961) *Who Is Ayn Rand?*, New York: Random House
- Peikoff, Leonard (1976) *The Philosophy of Objectivism* [foredragsserie]
- Peikoff, Leonard (1982) *The Ominous Parallels*, New York: Meridian
- Rand, Ayn (1936) *We the Living*, New York: New American Library
- Rand, Ayn (1938) *Anthem*, New York: Plume
- Rand, Ayn (1943) *The Fountainhead*, New York: Signet, (2016) New American Library (Kindle Edition)
- Rand, Ayn (1957/1996) *Atlas Shrugged*, New York: Signet (Kindle Edition)
- Rand, Ayn (red.) (1962–1965) *The Objectivist Newsletter*, New York, The Intellectual Activist
- Rand, Ayn (1963) *For the New Intellectual*, New York: Signet
- Rand, Ayn (1964) *The Virtue of Selfishness*, New York: Signet
- Rand, Ayn & Toffler, Alvin (1964) *Playboy March 1964*, Volume 11, Number 3, HMH Publishing
- Rand, Ayn (1967) *Capitalism: The Unknown Ideal*, New York: Signet
- Rand, Ayn (red.) (1966–1971) *The Objectivist*, Irvine: Second Renaissance Inc.
- Rand, Ayn (1968) *Night of January 16th*, New York: Plume
- Rand, Ayn (red.) (1971–1976) *The Ayn Rand Letter*, Irvine: Second Renaissance Inc.
- Rand, Ayn (1975) *The Romantic Manifesto*, New York: Signet
- Rand, Ayn (1976) *The Moral Factor*, Palo Alto Book Service
- Rand, Ayn (1978) *Cultural Update*, Palo Alto Book Service
- Rand, Ayn (1979) *Introduction to Objectivist Epistemology*, New York: Meridian
- Rand, Ayn (1984) *Philosophy: Who Needs It*, New York: Signet
- Rand, Ayn (1990) *The Ayn Rand Letter*, Second Renaissance, Inc.

Rand, Ayn (1990) *The Voice of Reason: Essays in Objectivist Thought* (Peikoff, Leonard, red.), New York: Meridian

Rand, Ayn (1998) *The Ayn Rand Column*,
Irvine: Ayn Rand Institute Press

Rand, Ayn (1999) *Return of the Primitive: The Anti-Industrial Revolution*, New York: Meridian

Sekundærlitteratur

Bernstein, Andrew (2005) *The Capitalist Manifesto*,
Lanham: University Press of America

Bernstein, Andrew (2008) *Objectivism in One Lesson*,
Lanham: Hamilton Books

Bernstein, Andrew (2009) *Ayn Rand for Beginners*,
Danbury: For Beginners

Biddle, Craig (2002) *Loving Life: The Morality of Self-Interest and the Facts That Support It*, Richmond, Glen Allen Press

Binswanger, Harry & Peikoff, Leonard (red.) (1980–1987)
The Objectivist Forum, TOF Publications

Binswanger, Harry (2014) *How We Know*, New York: TOF Publications

Brook, Yaron & Watkins, Don (2012) *Free Market Revolution*,
New York: St. Martin's Press

Brook, Yaron & Watkins, Don (2016) *Equal Is Unfair*,
New York: St. Martin's Press

Ghate, Debi & Ralston, Richard E. (red.) (1999) *Why Businessmen Need Philosophy*, New York: New American Library

Gottself, Allan (2001) *On Ayn Rand*

Gottself, Alan & Lennox, James G. (red.) (2013) *Concepts and Their Role in Knowledge: Reflections on Objectivist Epistemology*,
Pittsburgh: University of Pittsburgh Press

Gottself, Alan & Lennox, James G. (red.) (2014) *Metaethics, Egoism, and Virtue: Studies in Ayn Rand's Normative Theory*, Pittsburgh:
University of Pittsburgh Press

Harriman, David (2010) *The Logical Leap: Induction in Physics*,
New York: New American Library

Knapp, Robert E. (2014) *Mathematics Is About the World: How Ayn Rand's Theory of Concepts Unlocks the False Alternatives Between Plato's Mathematical Universe and Hilbert's Game of Symbols*,
Philadelphia: CreateSpace Independent Publishing Platform

- Martinsen, Vegard (1991) *Filosofi: en innføring*, Oslo: Kontekst Forlag
- Martinsen, Vegard (2003) *Fornuft, egoisme, kapitalisme: Essays om Ayn Rand*, Oslo: Kontekst Forlag
- Mayhew, Robert (red.) (2005) *Essays on Ayn Rand's Anthem*, Lanham: Lexington Books
- Mayhew, Robert (red.) (2006) *Essays on Ayn Rand's The Fountainhead*, Lanham: Lexington Books
- Mayhew, Robert (red.) (2009) *Essays on Ayn Rand's Atlas Shrugged*, Lanham: Lexington Books
- Mayhew, Robert (red.) (2012) *Essays on Ayn Rand's We the Living*, Lanham: Lexington Books
- Nordby, Klaus (1987) *From Kant to Kandinsky: The Development of Modern Esthetics* [foredrag]
- Nordby, Klaus (2000) *Profound Simplicity: Appreciating The Fountainhead* [foredrag]
- Peikoff, Leonard (1970) *Founders of Western Philosophy: Thales to Hume* [foredragsserie]. Bearbeidet versjon: *History of Philosophy*, URL = <<https://courses.aynrand.org/campus-courses/history-of-philosophy/>>
- Peikoff, Leonard (1991/1993) *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand*, New York: Meridian
- Peikoff, Leonard (2012) *The DIM Hypothesis*, New York: New American Library
- Salmieri, Gregory & Gotthelf, Allan (red.) (2016) *A Companion to Ayn Rand*, Chichester: John Wiley & Sons (Kindle Edition)
- Salmieri, Gregory & Mayhew, Robert (red.) (2019) *Foundations of a Free Society: Reflections on Ayn Rand's Political Philosophy*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press
- Schwartz, Peter (2015) *In Defense of Selfishness*, New York: St. Martin's Press
- Smith, Tara (1995) *Moral Rights and Political Freedom*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers
- Smith, Tara (2000) *Viable Values*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers
- Smith, Tara (2006) *Ayn Rand's Normative Ethics*, New York: Cambridge University Press
- Smith, Tara (2015) *Judicial Review in an Objective Legal System*, New York: Cambridge University Press

Øvrig litteratur

- Bacon, Francis (1620) *Novum organum* / Jardine, Lisa & Silverthorne, Michael (red.) (2000) *The New Organon*, Cambridge: Cambridge University Press
- Beck, Aaron T. & Hollon, Steve (1993) «Controversies in cognitive therapy: A dialogue with Aaron T. Beck and Steve Hollon» i: *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 7(2)
- Kafetsios, Konstantinos & LaRock, Eric (2005) «Cognition and Emotion: Aristotelian Affinities with Contemporary Emotion Research» i: *Theory & Psychology*, 15(5)
- Leroy, Charles G. (1870) *The Intelligence and Perfectibility of Animals*, Miami: HardPress
- Locke, Edwin A. (2017) *The Illusion of Determinism*, Edwin A. Locke, University of Maryland
- Miller, George A. (1956) «The Magical Number of Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information» i: *Psychological Review*, 63(2)
- Murguia, Edward & Díaz Kim (2015) «The Philosophical Foundations of Cognitive Behavioral Therapy: Stoicism, Buddhism, Taoism, and Existentialism» i: *Journal of Evidence-Based Psychotherapies*, 15(1)
- Russell, Bertrand (1948) *Human Knowledge: Its Scope and Value*, London: George Allen & Unwin
- Schmitter, Amy M. «Supplement to 17th and 18th Century Theories of Emotions», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), Edward N. Zalta (red.), URL = < <https://plato.stanford.edu/entries/emotions-17th18th/LD1Background.html#Ari> >.
- Thomas Aquinas (1485/1917) *Summa Theologiae*, New York: Benzinger Brothers Printers (overs. Fathers of the English Dominican Province)
- Whitehead, Alfred North (1929/1979) *Process and Reality*, New York: The Free Press